

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА
Кафедра конституційного і муніципального права

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ:
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ЩОДО ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ РОБІТ**

Харків – 2023

УДК 342(477)(075.8)

К 64

Рецензенти:

О. В. Марцеляк – д.ю.н., процесор, професор кафедри конституційного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Ю. М. Коломієць – к.ю.н., доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

*Затверджено до друку рішенням Науково-методичної ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № від листопада 2021 року)*

К 64 Конституційне право України : методичні вказівки щодо виконання курсових робіт / уклад. : М. М. Воронов, В.О. Серьогін, К.П. Данічева та ін. Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2023.

Методичні вказівки містять загальні методичні вказівки щодо підготовки до написання та оформлення курсової роботи тематику курсових робіт а також рекомендації щодо змісту курсових робіт за темами та критерії оцінювання оформлення і змісту курсової роботи.

Рекомендовано для студентів другого курсу юридичного факультету які навчаються за спеціальністю 081 Право.

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2021

© Воронов М. М., Серьогін В.О., Данічева К.П., та ін., уклад, 2023

ВМІСТ

1. Загальні методичні вказівки.....	4
2. Теми курсових робіт.....	10
3. Рекомендації щодо змісту курсових робіт за темами.....	11
4. Критерії оцінювання оформлення і змісту курсової роботи.....	73

1. Загальні методичні вказівки

1.1. Підготовка до написання курсової роботи

Курсова робота з навчальної дисципліни – це індивідуальне завдання, яке передбачає закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання. Курсові роботи сприяють розширенню і поглибленню теоретичних знань, розвитку навичок їх практичного використання, самостійного розв'язання конкретних завдань.

Науково-дослідна робота студентів займає значне місце в підготовці фахівців. Вона дозволяє забезпечити більш глибоке вивчення не лише всього предмета, але й ознайомитися з монографічною літературою, статтями в науково-практичних журналах, з практичною діяльністю органів публічної влади щодо реалізації чинного законодавства та забезпечення конституційної законності. Проведення наукових досліджень надає можливість слухачам отримати вміння правильного використання чинного законодавства, аналізу конституційно-правових норм та навчитися оформляти результати наукової роботи відповідно до вимог щодо їх написання.

Конституційне право – провідна галузь національної системи права будь якої держави. Тому слухачі при написанні роботи повинні не тільки використовувати наявний теоретичний матеріал, а й уміти аналізувати зміст чинного законодавства, сутність тих змін, що відбуваються в конституційному законодавстві та політико-правовій практиці як зарубіжних держав, так і України.

Починати опрацювання теми слід із бібліографічного пошуку, знайомства з довідниками, підручниками, навчальними посібниками, енциклопедичними виданнями, а вже потім переходити до ознайомлення з ґрунтовними працями вчених-конституціоналістів за обраною темою – монографіями, науковими статтями, тезами виступів на науково-практичних конференціях тощо. Слід мати на увазі, що вся рекомендована за темами література наявна в Харківській державній науковій бібліотеці імені В.Г. Короленка, бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна або в мережі Інтернет.

Студент має враховувати, що більш як 80% часу, який відводиться на написання курсової роботи, припадає на збір матеріалу в бібліотеках чи мережі Інтернет. При збиранні матеріалу слід більше уваги приділяти новій літературі, яка вийшла протягом останніх 2-5 років, оскільки вона відображає останні досягнення конституційно-правової науки і практики.

Після того, як певний матеріал зібрано та систематизовано, не припиняючи подальших пошуків, можна розпочинати написання тексту курсової роботи. При цьому слід пам'ятати, що такий розділ, як вступ, пишеться після написання основного тексту, оскільки вимагає розуміння кінцевого результату роботи. Основними елементами вступу є визначення актуальності теми, нормативної та наукової основи, мети і завдань дослідження.

Основне завдання написання курсової роботи – формування власної думки слухачів з теоретичних та практичних питань, які розглядаються. Потрібно повністю розкрити обрану тему, висвітлити кожне з питань плану. Матеріали слід викладати послідовно, логічно, дотримуючись розмежування питань. Питання теми необхідно розкривати, аналізуючи положення чинного законодавства. Написання роботи на основі застарілого нормативного матеріалу є неприпустимим.

Враховуючи «швидкоплинність» поточного законодавства, для ознайомлення з поточною редакцією того чи іншого нормативно-правового акту рекомендується звертатися до офіційного веб-порталу Верховної Ради України – <http://portal.rada.gov.ua/>, а також до офіційних друкованих видань („Голос України”, „Урядовий кур'єр”, „Відомості Верховної Ради України”, „Офіційний вісник України”). Допускається використання наукових та інформаційних матеріалів, розміщених у глобальній мережі Інтернет, однак у цьому разі слід вказувати електронну адресу використаного матеріалу (URL). Далі слід визначити структуру (план) роботи. Традиційно курсова робота складається зі вступу, 4-5 розділів, висновків та списку використаних джерел. При роботі над темою слід суворо дотримуватися рекомендованого плану, оскільки відхилення від нього може спричинити неповноту чи неточність висвітлення заданої теми. Важливим елементом роботи можуть стати додатки (таблиці, схеми, графіки, ілюстративний матеріал тощо).

1.2. Оформлення курсової роботи

При написанні курсової роботи слід дотримуватися правил її оформлення. Зокрема, курсова робота має бути виконана державною мовою і відповідати вимозі авторства, тобто бути неповторною за своїм загальним змістом та оформленням. Вдаватися до плагіату заборонено. Визначення, класифікації чи інші наукові здобутки інших авторів, використані в курсовій роботі, мають бути позначені відповідними посиланнями на першоджерела. При цьому не варто зловживати цитатами, їх потрібно звірити і супроводити виноскою вниз сторінки. Назви першоджерел подаються мовою оригіналу, а

самі цитати – основною мовою курсової роботи. Доцільно використовувати матеріали із засобів масової інформації, перш за все з друкованих.

Відповідну увагу слід приділити оформленню посилань. Традиційно вони розміщуються внизу кожної сторінки тексту. Однак допускається й оформлення посилань у квадратних дужках, наприклад: [8, с. 134], де перша цифра означає порядковий номер джерела, що міститься у списку джерел, який розміщується після тексту роботи, а друга цифра – номер сторінки названого джерела.

Студенти повинні висловлювати власне ставлення до відповідних подій, фактів, ідей і пропозицій, які є в рекомендованих першоджерелах та в періодичній пресі. Основні висновки, пропозиції та рекомендації необхідно оформляти в заключній частині роботи. Робота повинна бути виконана самостійно та належним чином оформлена.

Обсяг роботи – 40-45 сторінок паперу формату А4, близько 30 рядків на кожній сторінці. Робота має бути виконана на комп'ютері (у текстовому редакторі Word), з використанням шрифту Times New Roman Cyrilic, висота кегля – 14, міжрядковий інтервал – полуторний, поля: верхнє і нижнє – 2 см, ліве – 2,5 см, праве – 1,5 см. Всі сторінки (крім титульної сторінки та сторінки з планом роботи) мають бути пронумеровані у верхньому правому куті.

На титульній сторінці треба вказати: назву навчального закладу; назву кафедри і тему; прізвище, ім'я, групу і курс виконавця; місто і рік виконання (див. додаток 1).

Наступна, друга сторінка повинна містити назву теми і план роботи з вказівкою сторінок, на яких розпочинається висвітлення того чи іншого питання.

Починаючи з третьої сторінки розпочинається викладення змісту роботи. Структурно зміст курсової роботи має складатися із вступу, основної частини, висновків і списку використаної літератури. Допускається наявність додатків у вигляді схем, таблиць та інших наочних чи ілюстративних матеріалів за обраною темою.

У **вступі** який розміщується з нової сторінки, викладається: актуальність теми; оцінка сучасного стану проблеми на основі аналізу вітчизняної і зарубіжної наукової літератури із зазначенням практично вирішених завдань, існуючих проблем, учених і спеціалістів у даній предметній галузі; основна мета і завдання роботи; досліджувані проблеми, які виносяться на захист; практичне значення роботи; апробація.

Актуальність теми: сутність проблеми, її значущість, роботи відомих науковців над питанням, що розглядається, обґрунтування необхідності свого дослідження.

Мета дослідження пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також із його кінцевим результатом та базується на тих засобах та способах, через здійснення яких досягається кінцевий результат.

Мету дослідження формулюють одним реченням. Щоб досягти поставленої мети, необхідно розв'язати кілька (як правило, 4–6) завдань. Мета і завдання мають бути взаємопов'язані і розкривати тему, заявлену в назві роботи. Не можна формулювати мету так: «Дослідити (вивчити, проаналізувати) певний процес (об'єкт, явище)», оскільки дослідження й аналіз – це не мета, а засоби її досягнення. Формулюючи мету, варто чітко зазначити, що саме ви хочете установити, визначити, виявити, з'ясувати в своїй роботі.

Завдання дослідження. Формулюючи завдання, вкажіть, що конкретно ви передбачаєте зробити: проаналізувати, визначити особливості, систематизувати вітчизняний і зарубіжний досвід, виокремити, дослідити й описати, розглянути, з'ясувати, простежити, показати, класифікувати, експериментально перевірити й обґрунтувати, визначити тенденції, окреслити шляхи підвищення ефективності, розробити рекомендації тощо.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, які породжують наукову проблему. Об'єктом дослідження є вся сукупність суспільних відносин, що слугує джерелом необхідної для дослідника інформації.

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта. Предмет дослідження є таким його елементом, який включає сукупність властивостей і об'єкта, опосередкованих дослідником під час дослідження з певною метою в конкретних умовах.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне й часткове. В об'єкті виділяють ту його частину, яка є предметом дослідження. Саме на нього спрямовують увагу, оскільки предмет дослідження визначає тему навчально-наукового дослідження, яку вказують на титульному аркуші першої частини дипломної роботи.

Висновки та рекомендації розміщують на окремому аркуші в кінці курсової роботи. У висновках дається оцінка отриманих результатів і пропозиції щодо галузей їх використання. Текст висновків та рекомендацій слід розділити на підпункти згідно із загальною кількістю питань, зазначених у плані роботи. Загальні висновки (не менше 10) мають містити стисле викладення теоретичних і практичних результатів, отриманих автором дипломної роботи особисто під час дослідження, а також обґрунтування перспектив проведення подальших досліджень у даній галузі (Посилання на інших авторів, їх цитування, а також наведення загальновідомих істин, фактів не

допускаються).

Список використаних джерел. Основними елементами бібліографічного опису є інформація про: автора (-ів); назву твору; вид видання (за потреби – про перевидання чи переклад); місце видання, видавництво; рік видання та обсяг публікації.

Список розташовують в алфавітному порядку за прізвищами авторів або першої літери назв творів. Допустимо розміщувати джерела у списку за порядком посилань на них у тексті.

Робота має бути виконана чітко й акуратно, оформлена охайно. Не слід зловживати кольоровим оформленням роботи (візерунки, малюнки тощо). Усі сторінки роботи мають бути добре скріплені.

Для скріплення робіт рекомендується використання пластикових скорозшивачів.

1.3. захист курсової роботи

Курсова робота подається на рецензування до кафедри конституційного і муніципального права в електронному вигляді керівнику, Приклад, оформлення **найменування файлу: петренко_к_юп 21 (для студентів денної форми); петренко_к_зюп 21 (для студентів заочної форми);** відповідно до графіку, якій затверджується на засіданні кафедри.

Перевірена робота повинна відгук керівника курсової роботи. Негативний відгук зобов'язує студента переробити роботу згідно із зауваженнями, сформульованими у ньому.

Доопрацьована робота повинна знову надійти на перевірку у друкованому та електронному вигляді(e-mail кафедри: **cmi_law@karazin.ua, приклад найменування файлу: петренко_к_юп 11_доопр1(денна форма); приклад найменування файлу: петренко_к_зюп 21_доопр1 (заочна форма).** Позитивний відгук надає право на захист роботи. Якщо заняття проводяться в дистанційному форматі, то курсова робота надсилається в форматі Word на e-mail керівника.

Захист курсової роботи проводиться прилюдно перед комісією у складі двох науково-педагогічних працівників кафедри, в тому числі керівника курсової роботи. Склад комісії та конкретні терміни захисту курсових робіт затверджуються розпорядженням декана факультету.

При захисті курсової роботи оцінюється її зміст, ступінь самостійності виконання, вміння обґрунтовувати основні положення роботи та зроблені в ній узагальнення.

Оцінка підсумкового контролю за виконання та захист курсової роботи включається до загальної оцінки з навчальної дисципліни «Конституційне право України».

Максимальна кількість балів за курсову роботу дорівнює 20 (до 10 балів – за виконання курсової роботи, до 10 балів – за безпосередній захист курсової роботи).

Студент, який без поважної причини не подав курсову роботу у зазначений термін або не захистив її, вважається таким, що має академічну заборгованість.

При отриманні незадовільної оцінки студент за рішенням комісії виконує курсову роботу за новою темою або перепрацьовує попередню роботу.

2. Теми курсових робіт

№ з/п	Назва теми
1.	Конституція України як Основний Закон суспільства і держави
2.	Засади конституційного ладу України
3.	Громадянство України
4.	Конституційно-правовий статус особи в Україні
5.	Конституційно-правове регулювання особистих прав і свобод людини в Україні
6.	Конституційні політичні права і свободи громадянина України
7.	Конституційно-правове регулювання соціально-економічних прав людини в Україні
8.	Конституційні засади організації та проведення всеукраїнського референдуму
9.	Конституційно-правове регулювання виборів в Україні
10.	Конституційно-правовий статус Верховної Ради України
11.	Конституційно-правовий статус народного депутата України
12.	Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
13.	Конституційно-правовий статус Президента України
14.	Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України
15.	Конституційно-правовий статус центральних органів виконавчої влади
16.	Конституційно-правовий статус місцевих органів виконавчої влади
17.	Конституційно-правовий статус органів судової влади
18.	Конституційно-правовий статус Конституційного Суду України
19.	Конституційне закріплення територіального устрою України

3. Рекомендації щодо змісту курсових робіт за темами

Тема № 1. Конституція України як Основний Закон суспільства і держави

План:

1. Поняття, сутність та юридичні властивості конституції.
2. Функції конституцій.
3. Класифікація конституцій.
4. Юридична характеристика чинної Конституції України.
5. Новітній конституційний процес в Україні.

Методичні вказівки:

При розгляді першого питання слід звернути увагу на те, що термін „конституція” має тривалу історію і на сьогодні вживається в кількох значеннях, насамперед як „конституція юридична” і „конституція фактична”. Необхідно з’ясувати зміст кожного з названих понять, розкрити співвідношення між ними. Слід також звернути увагу на формальний і матеріальний аспекти юридичної конституції, пояснити причини і значення такого розмежування.

Розкриваючи юридичні властивості конституції, слід навести їх перелік та зміст, акцентуючи увагу на тому, що окремі з них мають матеріальний (змістовний) характер, а інші є формальними (зовнішніми); проте лише в комплексі вони дають змогу чітко відмежувати конституцію від усіх інших нормативно-правових актів.

Друге питання плану передбачає з’ясування функцій конституції як основних напрямків її впливу на суспільство і державу. Необхідно сформулювати визначення функцій конституції, навести їх перелік і розкрити зміст кожної з функцій. При цьому слід мати на увазі, що перелік функцій конституції, що наводиться у спеціальній літературі, не є вичерпним.

Відповідаючи на третє питання плану, слід класифікувати чинну Конституцію України 1996 р. за всіма критеріями, що використовуються в науці конституційного права, у тому числі за історичними умовами прийняття (належністю до певного „покоління” конституцій), зовнішньою формою, порядком прийняття та зміни, формою правління, формою державного устрою, політичним режимом, обсягом, ступенем відповідності реально існуючим суспільним відносинам тощо. При цьому важливо звернути увагу як на здобутки і переваги чинної Конституції, так і на її вади, що зумовлюють необхідність її оновлення й реформування.

Розглядаючи четверте питання плану, слід мати на увазі, що конституційний процес в Україні пройшов декілька етапів. Особливу увагу слід приділити конституційній реформі на сучасному етапі, розкрити її причини, основні напрямки та перспективи. Необхідно охарактеризувати ті зміни й доповнення, котрі були внесені до Конституції 1996 р., особливо в межах конституційної реформи 2004 р., відобразити результати роботи Конституційної Асамблеї (2012-2014 рр.) і Конституційної Комісії (2015 р.).

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
3. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.
4. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.
5. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.
6. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність. упоряд. І.О. Кресіна, О.В. Батанов; відп. ред. Ю.С. Шемшученко. 3-є вид. К.: Юридична думка, 2011. 328 с.
7. Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України ; 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.
8. Кравченко В. В. Конституційне право України: навч. посіб. В.В. Кравченко. 6-те вид., випр. та доповн. К.: Атіка, 2009. 608 с.
9. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монографія / відп. ред. В. Ф. Погорілко. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; А.С.К., 2003. 652 с.
10. Речицкий В.В. Политический предмет конституции: монография. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. 728 с.
11. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. В.О. Серьогін. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.
12. Тодыка Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики: монография. Х.: Факт, 2000. 600 с.

Додаткова:

1. Берченко Г. Попередній контроль за змінами Конституції: юридичні позиції Конституційного Суду України. 2019. *Право і суспільство*. С. 9–16.
2. Георгіца А.З. Поняття та сутність конституції в сучасній конституційній доктрині. *Наук. вісник Чернівецьк. держ. ун-ту*. 2000. Вип. 100. Правознавство. 2000. С.56-59.

3. Григоренко Є.І. Основні підходи до визначення сутності та цінності сучасної конституції. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2014. №1106. Сер. «Право». Вип. № 17. С. 52-54.

4. Рабінович С. Фактична конституція: перспективи соціолого-правового осмислення. *Право України*. 2014. № 3. С. 161-170.

5. Скрипнюк О.В. Конституційна реформа в Україні: етапи поступу та методологія сучасної модернізації Основного Закону. *Право України*. 2014. № 7. С. 25-34.

6. Тацій В.Я. Актуальні питання конституційної реформи та державного розвитку на сучасному етапі. *Право України*. 2014. № 7. С. 10-18.

7. Тихий В.П. Ідейні засади Конституції України та проблеми їх утвердження і забезпечення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 11. С.21- 23.

8. Федоренко В.Л. Конституція України як оберіг державності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 6. С. 14-24.

9. Шаповал В.М. Феномен конституції як Основного Закону. *Право України*. 2014. № 7. С. 64-84.

10. Шаповал В.М. Юридичний феномен конституції держави. *Вісник Конституційного Суду України*. 2003. № 4. С. 42-57; 2003. № 5. С. 96-112.

11. Шемшученко Ю.С. Конституційний процес у незалежній Україні. *Право України*. 2014. № 7. С. 19-24.

Тема № 2. Засади конституційного ладу України

План:

1. Поняття та ознаки конституційного ладу України, його співвідношення із суспільним ладом.
2. Поняття та ознаки засад конституційного ладу України.
3. Система принципів, що становлять засади конституційного ладу України.
4. Захист засад конституційного ладу України.

Методичні вказівки:

У межах даної теми слід надати загальну характеристику засад конституційного ладу як провідного конституційно-правового інституту. Розкриваючи перше питання плану, слід звернути увагу на те, що в сучасній юридичній науці існує певне розмаїття поглядів на те, що таке конституційний лад і як він співвідноситься з суспільним, державним та політичним ладом. На базі вивчення Конституції України і відповідних наукових джерел необхідно надати поняття та розкрити зміст конституційного ладу. Треба також визначити ті умови, за яких можна стверджувати про наявність у тій чи іншій країні конституційного ладу.

Розглядаючи друге питання плану, потрібно зауважити, що поняття «конституційний лад» і «засади конституційного ладу» не можна ототожнювати. Доцільно висловити власне ставлення до найменування першого розділу Конституції України та його змісту, зокрема переліку принципів, що в ньому закріплюються. Має бути наведений перелік ознак, які відрізняють ті принципи, що становлять засади конституційного ладу, від інших правових принципів.

Розглядаючи третє питання плану, потрібно назвати принципи конституційного ладу України, як-то: народний і державний суверенітет, республіканізм, унітаризм, демократизм, поділ державної влади, верховенство права тощо. При цьому слід звернути увагу на системність тих принципів, що становлять засади конституційного ладу, їх взаємний зв'язок і взаємообумовленість. Відповідь на це питання плану має містити також характеристики України як суверенної, демократичної, правової, соціальної держави. Особливу увагу при цьому слід приділити конституційній формі української держави. Загалом, відповідь на третє питання має містити характеристику конституційних засад політичної, економічної, соціальної і духовно-культурної підсистем суспільного ладу України.

Завершальне, четверте питання плану стосується проблеми стабільності конституційного ладу України. Розкриваючи це питання, слід відзначити, що поступальний розвиток суспільства й ефективне функціонування органів публічної влади, достатньо повне розкриття потенційних можливостей конституційного механізму публічної влади є можливим тільки за умови стабільності конституційного ладу і його захищеності від різного роду загроз. Уданому контексті мають бути визначені механізми забезпечення стабільності конституційного ладу, а також роль тих чи інших органів державної влади у його захисті від протиправних посягань.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. Ст.502.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст.429.
4. Белов Д.М. Поняття та елементи конституційного ладу: окремі аспекти. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Сер. «Право»*. 2014. Вип. 27. Том 1. С. 77- 79.

5. Колісник В.П. Сутність конституціоналізму, конституційна доктрина та головні доктринальні підходи до визначення конституційного ладу. *Право України*. 2013. № 12. С. 71-92.

6. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.

7. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.

8. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.

9. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.

10. Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : *Право*, 2011. 1128 с.

11. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб.Х.: *ХНУВС*, 2010. 368 с.

12. Тодыка Ю.Н. Основы конституционного строя Украины: учеб. пособ. Х.: *Факт*, 1999. 320 с.

Додаткова:

1. Барабаш Ю.Г. Право визначення конституційного ладу народом України. Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності: бюлетень інформ.-аналіт. матеріалів. 2012. № 3. С. 4-14 URL : http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/bul_3.pdf.

2. Головатий С.П. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу (частина друга: демократія). *Право України*. 2013. № 8. С. 13-39.

3. Головатий С.П. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу (частина третя: права людини). *Право України*. 2015. № 1. С. 13-92.

4. Головатий С.П. Україна – «соціальна» держава: що це? *Право України*. 2014. № 7. С. 199-233; 2014. № 8. С. 199-216.

5. Ковтун В. І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти : монографія ; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. Х. : Фактор, 2014. 216 с.

6. Козюбра М. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. № 11. С. 83–97.

7. Крусян А.Р. Концепт демократії в науково-практичній парадигмі сучасного українського конституціоналізму. *Право України*. 2013. С. 72-81.

8. Кушніренко О.Г. Соціальна держава як базова цінність та принцип конституційного ладу. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2017. Сер. «Право». Вип. № 23. С.53–58.

9. Наливайко Л.Р. Співвідношення категорій «конституційний лад» і «державний лад» в умовах конституційної модернізації. *Право України*. 2014. № 9. С. 32-44.

10. Петришин О.В. Демократичні засади правової, соціальної держави. *Право України*. 2013. № 8. С. 63-71.

11. Савчин М. Конституційна демократія: конституційні цінності у дискурсі субстантивної і процедурної демократії. *Право України*. 2019. № 10. С. 40–65.

12. Скрипнюк О. Демократична, соціальна, правова держава в контексті національної ідеї України. *Право України*. 2021. № 2. С. 52-62.

13. Толстенко В. Форма держави в системі основ конституційного ладу: проблеми теорії і практики. *Право України*. 2014. № 2. С. 283-290.
10. Кушніренко О. Г. Україна як соціальна держава: сучасне розуміння та проблеми реалізації. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2012. № 1028. Сер. «Право». Вип. № 12. С.101-104.

14. Веніславський Ф.В. Принцип гарантування місцевого самоврядування у системі засад конституційного ладу України. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2013. № 1082. Сер. «Право». Вип. № 16. С. 54-57.

15. Яковлєв А.А. Принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина у сучасному конституційному процесі. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2013. № 1082. Сер. «Право». Вип. № 16. С. 58-62.

Тема № 3. Громадянство України

План:

1. Поняття і принципи громадянства України.
2. Категорії осіб, що належать до громадянства України. Документи, що підтверджують належність до громадянства України.
3. Набуття громадянства України.
4. Припинення громадянства України.
5. Система органів, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України. Процедури з питань громадянства України.

Методичні вказівки:

Розкриваючи перше питання плану, слід сформулювати визначення громадянства України, розкрити його сутність та ознаки. При цьому слід мати на увазі, що теоретичні визначення дещо відрізняються від легального (законодавчого). Необхідно вказати, що сутність громадянства найбільш концентровано виявляється в його принципах, серед яких розрізняють загальні (загальноправові) та спеціальні. Слід навести перелік принципів громадянства України і розкрити їх зміст, ілюструючи свою відповідь посиланнями на чинний Закон України «Про громадянство України» 2001 р.

Друге питання плану передбачає з'ясування поняття «категорії осіб, що належать до громадянства України» та необхідності у визначенні таких категорій у відповідному Законі. Перелік документів, що підтверджують

належність до громадянства України, слід наводити з урахуванням положень законів «Про громадянство України» та «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус».

При відповіді на третє питання необхідно визначити поняття набуття громадянства України та розкрити зміст кожної з підстав набуття громадянства України, що передбачені ст. 6 Закону України «Про громадянство України». Навести перелік вимог, що ставляться до осіб, які виявили бажання бути прийнятими до громадянства України, випадки спрощеної процедури набуття громадянства, а також назвати категорії осіб, які не можуть бути прийняті до громадянства України за жодних підстав. Особливу увагу слід приділити проблемам визначення громадянства дітей. Відповідаючи на четверте питання плану, слід сформулювати визначення припинення громадянства, навести перелік форм припинення громадянства України за чинним законодавством. Особливу увагу слід приділити підставам для втрати громадянства України та з'ясуванню моменту, з якого припиняється громадянство України.

Обґрунтована відповідь на четверте питання плану потребує звернення не тільки до Закону України «Про громадянство України», але й до Указу Президента «Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України» від 27 березня 2001 р. Необхідно визначити, які документи, до яких органів і в які строки мають бути подані для вирішення тих чи інших питань, пов'язаних з громадянством України.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. № 2235-III (із змін.). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.
3. Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20 листопада 2012 р. № 5492-VI (із змін.). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5492-17>.
4. Указ Президента України «Питання організації виконання Закону України № «Про громадянство України» від 27 березня 2001 р. № 215/2001 (із змін.). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/215/2001>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, його тимчасового затримання та вилучення» від 7 травня 2014 р. № 152 (із змін.). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/152-2014>.
6. Конституционное право Украины: учеб. пособ. / М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х. : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
7. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т

внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.

8. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.

9. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.

10. Серьогін В.О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.

11. Годыка Ю.Н. Гражданство Украины: конституционно-правовой аспект: учеб. пос. Х.: Факт, 2002. 254 с.

Додаткова:

1. Бедрій Р.Б. Конституційно-правові основи громадянства України : монографія. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 163 с.

2. Дахова І.І. Принцип єдиного громадянства в законодавстві та практиці України та зарубіжних країн. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 26. С. 95-109.

3. Зозуля О.І. Проблеми та перспективи правового регулювання біпатризму в Україні. *Форум Права*. 2020. № 60(1). 47–56.

4. Лазарєв В.В. Система законодавства про громадянство України. *Право і безпека*. 2010. № 2 (34). С. 7-12.

5. Макаров М. Основоположні принципи інституту громадянства: JUS SOLI та JUS SANGUINIS. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2020. № 29. 120-126.

6. Науково-практичний коментар Закону України «Про громадянство України». К.: МП Леся, 2002. 251 с.

7. Подима Я.В. Конституційно-правовий принцип єдиного громадянства України. *Держава і право: зб. наук. праць. Сер. Юридичні і політичні науки*. 2007. Вип. 35. С. 239–245.

8. Суржинський М.І. Інститут громадянства України: конституційно-правовий аспект: монографія. К. : Наук. думка, 2011. 214 с.

9. Суржинський М.І. Конституційно-правове регулювання громадянства України. *Держава і право: зб. наук. праць. Сер. Юридичні і політичні науки*. 2007. Вип. 37. С. 189-195.

10. Суржинський М.І. Належність до громадянства України: теоретико-правові питання. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 2. С. 90–95.

11. Суржинський М.І. Припинення громадянства: теоретичний аспект. *Держава і право: зб. наук. праць. Сер. Юридичні і політичні науки*. 2008. Вип. 41. С. 237-243.

12. Толкачова І.А. Конституційний принцип єдиного громадянства. *Право України*. 2009. № 11. С. 196–200.

Тема № 4. Конституційно-правовий статус особи в Україні

План:

1. Поняття та елементи конституційно-правового статусу особи.
2. Принципи конституційно-правового статусу особи в Україні.
3. Основні (конституційні) права та свободи людини і громадянина в Україні.
4. Основні (конституційні) обов'язки людини і громадянина в Україні.
5. Гарантії реалізації конституційних прав і свобод в Україні.

Методичні вказівки:

Розкриваючи перше питання плану, слід сформулювати визначення конституційно-правового статусу особи, навести перелік усіх елементів, розкрити їх зміст. Необхідно визначити співвідношення між поняттями

«конституційний статус особи» і «основи правового статусу особи», розмежувати поняття „загальний”, „спеціальний” та „індивідуальний” правовий статус, а також основи правового статусу в широкому та вузькому сенсі слова. Варто акцентувати увагу на відмінностях між правами і свободами, правами людини і правами громадянина. Слід також мати на увазі, що основи правового статусу особи є історично змінюваною категорією, що наповнюється дедалі глибшим змістом і найбільш концентровано відображає прогрес суспільства і держави.

Відповідь на питання про принципи правового статусу громадян України має ґрунтуватися на загальнотеоретичних постулатах про сутність і види правових принципів, способи їх об'єктивації. Необхідно навести перелік загальних і спеціальних принципів правового статусу громадян України, розкрити зміст кожного з них. Особливу увагу слід звернути на ті принципи, що становлять засади конституційного ладу України, насамперед принципи найвищої соціальної цінності людини, верховенства права, рівноправності, визнання міжнародно-правових стандартів.

Третє питання плану вимагає формулювання визначення основних (конституційних) прав і свобод, системного викладення їх сутнісних ознак та їх класифікації за різними критеріями. Окремо слід спинитися на кожній з груп основних прав, розкрити їх зміст та спосіб конституційного закріплення. Аналогічно слід підходити й до викладення питання про основні обов'язки громадян України. Особливу увагу слід звернути на те, що на відміну від відкритого переліку основних прав перелік основних обов'язків є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає. Необхідно вказати на системний характер конституційних обов'язків та їхній взаємозв'язок з основними правами громадянина. Важливо також розкрити особливості реалізації обов'язків громадянина України окремими категоріями громадян.

Звертаючись до гарантій реалізації основних прав і свобод, слід сформулювати їх визначення, відмежувати їх від інших елементів правового статусу особи. Необхідно навести класифікацію гарантій реалізації основних прав і свобод. Особливу увагу слід звернути на роль і місце органів державної влади і органів місцевого самоврядування серед інституційних гарантій реалізації основних прав і свобод громадян.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2004. 336 с.
3. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
4. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.
5. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.
6. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.
7. Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.
8. Конституція України: офіц. текст. Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: навч. посіб. / авт.-упоряд. М.І. Хавронюк. К.: Парламент. Вид-во, 1999. 544 с.
9. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія. К. : Алерта, КНТ, Центр навч. літ-ри, 2008. 472 с.
10. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монографія. відп. ред. В. Ф. Погорілко. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; А.С.К., 2003. 652 с.
11. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Х. : ХНУВС, 2010. 368 с.
12. Тодыка Ю.Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине : монограф. К. : Ін Юре, 2004. 368 с.
13. Шаповал В.М. Загальні характеристики конституційних статусів людини і громадянина в Україні. *Право України*. 2006. № 9. С. 47-51.

Додаткова:

1. Гладких В.И. Социальные права граждан Украины: конституционно-правовой аспект: монография. Х.: Факт, 2005. 368 с.
2. Головань І. Повага і захист гідності людини в Україні: проблеми впровадження європейської моделі. *Право України*. 2015. № 2. С. 163-174.
3. Гончаров В. Презумпція про права людини та презумпція конституційності нормативних актів. *Право України*. 2015. № 2. С. 175-185.

4. Заворотченко Т.М. Політичні права і свободи людини й громадянина в Україні: теоретичні основи і проблеми реалізації : монографія. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпроп. нац. ун-ту, 2013. 424 с.
5. Калинюк С.С., Бисага Ю.М., Белов Д.М., Ярема В.І. Конституційно-правовий статус адвокатури в механізмі реалізації права людини і громадянина на правову допомогу : монографія. Ужгород : Гельветика, 2017. 197 с.
6. Колективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / за ред. Л.В. Новікової. Х. : Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2013. 352 с.
7. Летнянчин Л.І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики: монографія. Х. : Видав. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 256 с.
8. Мушак Н.Б. Концептуальні підходи до класифікації прав людини в умовах глобалізаційних процесів. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 298-301.
9. Онішук М.В. Удосконалення гарантій прав і свобод людини – стратегічне завдання системного оновлення Конституції України. *Бюлетень Мін-ства юстиції України*. 2009. № 6. С. 6-13.
10. Рабінович П.М. До модернізації конституційно-правового статусу людини і громадянина (львівські пропозиції). *Право України*. 2014. № 7. С. 146-156.
11. Рабінович П.М. Основоположні права людини: терміно поняттєвий інструментарій дослідження та викладання. *Право України*. 2015. № 2. С. 9- 23.
12. Шаповал В.М. Феномен прав і свобод людини та громадянина (теоретико-правовий і конституційний аспекти). *Право України*. 2015. № 2. С. 24-45.
13. Трубников В. М. Понятие правового статуса человека и гражданина. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2012. № 1028. Сер. «Право». – Вип. № 12. С. 91-97.
14. Фаловська І.М., Бисага Ю.М., Бисага Ю.Ю., Коцкулич В.В. Конституційний принцип рівності: правозастосовчі аспекти : монографія. Ужгород : Гельветика, 2018. 204 с.

Тема № 5. Конституційно-правове регулювання особистих прав і свобод людини в Україні

План :

1. Поняття та особливості особистих прав і свобод людини.
2. Нормативно-правова регламентація особистих прав і свобод людини.
3. Зміст окремих особистих прав і свобод людини, закріплених в Конституції України.
4. Захист особистих прав і свобод людини.

Методичні вказівки:

При розгляді першого питання необхідно розкрити чому особисті права і свободи відносять до прав першого покоління, а також охарактеризувати їх особливості.

Розкриваючи нормативно-правову регламентацію слід розкрити джерела правового регулювання особистих прав і свобод: універсальні норми, норми, що містяться в регіональних угодах та національному законодавстві України.

Відповідаючи на третє питання теми необхідно розкрити зміст окремих особистих прав і свобод, таких як: право на життя, право на вільний розвиток особистості, право на повагу людської гідності, право на свободу і особисту недоторканність, недоторканність житла, таємниця листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції, невтручання в особисте і сімейне життя, свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право на вільний в'їзд в Україну і виїзд з України, право на свободу думки і слова, на вільне висловлювання своїх поглядів і переконань, свобода світогляду і віросповідання, право на судовий захист, право знати свої права та обов'язки, право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази, заборона повторного притягнення до юридичної відповідальності, право на презумпцію невинуватості тощо.

Розглядаючи третє питання плану слід розкрити позасудовий та судовий захист особистих прав і свобод, а також захист цих прав у міжнародних інституціях.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. К: Юрінком Інтер, 2004. 336 с.
3. Конституционное право Украины: учеб. пособ. / М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; /под ред. М.Н. Воронова. Х: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
4. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.
5. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.
6. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.
7. Конституція України: наук.-практ. коментар. редкол. : В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х : Право, 2011. 1128 с.

8. Конституція України: офіц. текст. Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: навч. посіб. / авт.-упоряд. М.І. Хавронюк. К.: Парламент. Вид-во, 1999. 544 с.

9. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія. К: Алерта, КНТ, Центр навч. літ-ри, 2008. 472 с.

10. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монографія / відп. ред. В. Ф. Погорілко. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. 652 с.

11. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.

12. Тодыка Ю.Н. Тодика О.Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине: монография. К.: Ін Юре, 2004. 368 с.

13. Шаповал В.М. Шаповал Т.В. Загальні характеристики конституційних статусів людини і громадянина в Україні. *Право України*, 2006. № 9. С. 47- 51.

Додаткова:

1. Головань І. Кампо В. Повага і захист гідності людини в Україні: проблеми впровадження європейської моделі. *Право України*. 2015. № 2. С. 163-174.

2. Голубка І.І., Бисага Ю.М., Піфко О.О. Конституційні права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні та країнах ЄС: порівняльно-правовий аналіз : монографія. Ужгород : Гельветика, 2017. 212 с.

3. Гончаров В. Презумпція про права людини та презумпція конституційності нормативних актів. *Право України*. 2015. № 2. С. 175-185.

4. Градова Ю.В., Гудзь Л.В. Конституційно-правові аспекти людської гідності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2018. Вип. 26. С. 48–51.

5. Зозуля О.І. Громадянські та політичні права людини в умовах запобігання поширенню COVID-19 в Україні. *Форум Права*. 2020. 61(2). С. 6–22.

6. Мушак Н.Б. Концептуальні підходи до класифікації прав людини в умовах глобалізаційних процесів. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 298-301.

7. Оніщук М.В. Удосконалення гарантій прав і свобод людини – стратегічне завдання системного оновлення Конституції України. *Бюлетень Мін-ства юстиції України*. 2009. № 6. С. 6-13.

8. Кожан В. В. Окремі аспекти реалізації права на життя. *Национальный юридический журнал: теория и практика*, 2015. № 5. С. 33–37.

9. Кожан В. В. Заборона дослідів над людьми як елемент змісту права на гідність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 26–29.

10. Кожан В. В. Щодо питання про поняття особистих прав людини. *Право і суспільство*. 2015. № 6. С. 19–22.

11. Кожан В. В. Класифікація особистих прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 35. С. 24–27.

12. Кожан В. В. Теоретичні основи і практика законодавчого закріплення особистих прав людини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. «Юриспруденція», 2015. № 18. С. 33–36.

13. Кожан В. В. До питання про визначення поняття «право на гідність». *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*, 2016.

14. Рабінович П.М. До модернізації конституційно-правового статусу людини і громадянина (львівські пропозиції). *Право України*. 2014. № 7. С. 146-156.

15. Рабінович П.М. Основоположні права людини: терміно-поняттєвий інструментарій дослідження та викладання. *Право України*. 2015. № 2. С. 9- 23.

Тема № 6. Конституційні політичні права і свободи громадянина України

План:

1. Поняття та ознаки політичних прав і свобод.
2. Нормативно-правове регулювання політичних прав і свобод в Україні.
3. Види політичних прав і свобод людини і громадянина.
4. Гарантії реалізації політичних прав і свобод.

Методичні вказівки:

Розкриваючи перше питання плану, слід сформулювати визначення політичних прав і свобод. Варто акцентувати увагу на відмінностях що властиві цій категорії прав, розкрити їх місце в системі конституційних прав і свобод, дослідити взаємозв'язок з іншими правами.

Відповідь на друге питання передбачає дослідження нормативно-правового регулювання політичних прав і свобод в Україні. Зокрема, слід проаналізувати норми Конституції України, що закріплюють вищезазначені права, а також міжнародно-правових договорів (Загальної декларації прав людини 1948 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. тощо). Також слід надати загальну характеристику законам України, що закріплюють механізм реалізації політичних прав.

Аналізуючи третє питання плану слід спинитися на кожному з політичних прав, передбачених ст.ст. 39-40 Конституції України. Слід дати правову характеристику кожному з цих прав, розкрити його зміст.

Звертаючись до гарантій реалізації політичних прав і свобод, слід сформулювати їх визначення. Необхідно навести класифікацію гарантій реалізації політичних прав і свобод. Особливу увагу слід звернути на роль і місце органів публічної влади серед інституційних гарантій реалізації політичних прав і свобод громадян.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 1996 р. (із змін.). URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Конвенція право захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043
4. Заворотченко Т.М. Політичні права і свободи людини й громадянина в Україні: теоретичні основи і проблеми реалізації: монографія. Дніпропетровськ : Вид-во Дніпроп. нац. ун-ту, 2013. 424 с.
5. Колективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні : проблеми теорії та практики: монографія / за ред. Л.В. Новікової. Х. : Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2013. 352 с.
6. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 2004. 336 с.
7. Конституционное право Украины: учеб. пособ. / М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х. : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
8. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.
9. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.
10. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.
11. Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. Х. : Право, 2011. 1128 с.
12. Конституція України: офіц. текст. Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: навч. посіб. / авт.-упоряд. М.І. Хавронюк. К.: Парламент. Вид-во, 1999. 544 с.
13. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія. К. : Алерта, КНТ, Центр навч. літ-ри, 2008. 472 с.
14. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монографія / відп. ред. В. Ф. Погорілко. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; А.С.К., 2003. 652 с.
15. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. / В. О. Серьогін. Х. : ХНУВС, 2010. 368 с.
16. Годыка Ю.Н. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине: монография / Ю.Н. Годыка, О.Ю. Годыка. К. : Ін Юре, 2004. 368 с.

Додаткова:

1. Бук В. Зміст конституційних політичних прав і свобод. *Право України*. 2001. № 9. С. 21–23.
2. Валюшко І. В. Проблеми законодавчого регулювання свободи мирних зібрань громадян в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 4 (13). С. 46– 51.

3. Власенко О. Л. Законодавче регулювання права на мирні збори. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 92–97.
4. Грабильников А. В. Конституційне право громадян України брати участь в управлінні державними справами : проблеми теорії і практики : автореф. дис.... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.02 «конституційне право». К., 2006. 22 с.
5. Заворотченко Т. М. Право звернення в системі політичних прав і свобод людини й громадянина. *Право і суспільство*. 2010. № 1. С. 12–16.
6. Заворотченко Т. М. Право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації : конституційно-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* : Збірник наукових праць. 2009. Ч. 4 (46). С. 68–77.
7. Зозуля О.І. Громадянські та політичні права людини в умовах запобігання поширенню COVID-19 в Україні. *Форум Права*. 2020. 61(2). С. 6–22.
8. Ільницька У. В. Політичні права і свободи громадян: нормативно-правове забезпечення та механізми реалізації у демократичних державах. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер. : Політологія. 2012. Т. 197, Вип. 185. С. 37-41. URL : http://nbuv.gov.ua/jpdf/Npchdupol_2012_197_185_9.pdf
9. Кружиліна О. А. Проблемні питання класифікації політичних прав і свобод. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія „Право”. 2011. № 988. С. 113–118.
10. Кружиліна О. А. Роль судів загальної юрисдикції в механізмі захисту політичних прав і свобод людини і громадянина. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні*: зб. тез доповідей. Черкаси : СУЕМ, 2011. С. 131–32.
11. Кружиліна О. А. Судовий захист права на об'єднання у політичні партії та громадські організації: проблемні питання теорії і практики. *Форум права*. 2011. № 3. С. 428–434. URL : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10klisiu.pdf>
12. Козлов В. І. Політичні права і свободи громадян України: конституційно-правовий аналіз : автореф. дис... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.02 «конституційне право ; муніципальне право». Х., 2009. 18 с.
13. Лазаренко Л. А. Види конституційного права на звернення. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 70–78.
14. Плахотнік О. В. Види конституційного права громадян України брати участь у референдумах. *Право і суспільство*. 2009. № 6. С. 37–41.
15. Самбор М. Конституційне право на свободу мирних зібрань в Україні. *Право України*. 2020. № 6. С. 251–272.
16. Чернолуцький В. П. Забезпечення органами виконавчої влади політичних прав і свобод громадян в умовах розвитку громадянського суспільства. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного*

управління : пленарне засід., матеріали та рек. Всеукр. підсумк. конф. за міжнар. участю, 25 жовт. 2013 р. Одеса, 2013. С. 19–22.

Тема № 7. Конституційно-правове регулювання соціально-економічних прав людини в Україні

План :

1. Поняття та особливості соціально-економічних прав людини.
2. Нормативно-правова регламентація соціально-економічних прав людини.
3. Зміст окремих соціально-економічних прав людини, закріплених в Конституції України.
4. Захист соціально-економічних прав людини.

Методичні вказівки:

При розгляді першого питання необхідно розкрити чому соціально-економічні права відносять до прав другого покоління, а також охарактеризувати особливості соціально-економічних прав.

Розкриваючи нормативно-правову регламентацію слід розкрити джерела правового регулювання соціально-економічних прав: універсальні норми, норми, що містяться в регіональних угодах та національному законодавстві України.

Відповідаючи на третє питання теми необхідно розкрити зміст окремих соціально-економічних прав, таких як: право власності і право громадян користуватися об'єктами права державної та комунальної власності; право на підприємницьку діяльність; право на працю, на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, право на захист від незаконного звільнення та на своєчасне одержання винагороди за працю; право тих, хто працює на страйк; право кожного, хто працює на відпочинок; право громадян України на соціальний захист; право на житло; право на достатній життєвий рівень; право на охорону здоров'я тощо.

Розглядаючи третє питання плану слід розкрити позасудовий та судовий захист соціально-економічних прав, а також захист цих прав у міжнародних інституціях.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. К: Юрінком Інтер, 2004. 336 с.
3. Захист соціальних прав людини і громадянина в Україні: проблеми

юридичного забезпечення: Матеріали науково-практичної конференції. 30 січня 2003 р., м. Київ . За ред. Н. Б. Болотіної. К: МП Леся, 2003. 200 с.

4. Конституционное право Украины: учеб. пособ. / М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; /под ред. М.Н. Воронова. Х: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.

5. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.

6. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.

7. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.

8. Конституція України: наук.-практ. коментар. редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х : Право, 2011. 1128 с.

9. Конституція України: офіц. текст. Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: навч. посіб. / авт.-упоряд. М.І. Хавронюк. К.: Парламент. Вид-во, 1999. 544 с.

10. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія. К: Алерта, КНТ, Центр навч. літ-ри, 2008. 472 с.

11. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монографія / відп. ред. В.Ф. Погорілко. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. 652 с.

12. Серьогін В.О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.

13. Годыка Ю.Н. Годика О.Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине: монография. К.: Ін Юре, 2004. 368 с.

14. Шаповал В.М., Шаповал Т.В. Загальні характеристики конституційних статусів людини і громадянина в Україні. *Право України*, 2006. № 9. С. 47-51.

Додаткова:

1. Бадида А. Соціальні права у системі фундаментальних прав людини. *Право України*. 2019. № 11. С. 272–280.

2. Боєва О.С. Застосування Конвенції про захист прав і основних свобод людини щодо захисту права на отримання винагороди за працю. *Держава і право*. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 34. К., 2006. С. 318-322.

3. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. К. : Знання, 2005. 381 с.

4. Борисенко А. Роль міжнародно-правових норм як джерел правового регулювання економічних прав громадян. *Право України*. 2006. № 5. С. 53- 57.

5. Верланов С.О. Особливості соціальних, економічних та культурних прав людини: до сучасних дискусій. *Юридична Україна*. 2005. № 9. С. 11-17.

6. Верланов С.О. Практика Європейського суду з прав людини як інструмент захисту соціально-економічних прав людини. *Юридична Україна*. 2007. № 1. С. 10-16.

7. Гладких В.И. Социальные права граждан Украины: конституционно-правовой аспект: монографія. Х: Факт, 2005. 368 с.

8. Гончаренко О.М. Економічні права людини і громадянина в період національної революції в Україні: конституційно-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2007. № 4. С. 75-81.

9. Гончаренко О. Конституційно-правові гарантії економічних прав людини і громадянина в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 4. С. 88-91.

10. Гончаренко О. Співвідношення економічних прав з іншими правами людини і громадянина в Україні. *Право України*. 2004. № 9. С. 55-58.

11. Козюбра М. Природа соціальних прав людини та особливості механізмів їх реалізації. *Юридичний вісник України*. 2002. № 17. С. 25-30.

11. Люббе-Вольфф Г. Конституційні засади та можливість реалізації основних соціальних прав через звернення до суду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2003. № 6. С. 94-110.

12. Михеєнко Ю. Судовий захист як конституційна гарантія соціальних прав громадян. *Вісник Конституційного Суду України*. 2003. № 6. С. 124-126.

Тема № 8. Конституційні засади організації та проведення всеукраїнського референдуму

План:

1. Поняття, сутність і види всеукраїнського референдуму.
2. Предмет всеукраїнського референдуму.
3. Порядок організації та проведення всеукраїнського референдуму.
4. Конституційно-правовий статус комісій з проведення всеукраїнського референдуму.
5. Юридичні наслідки всеукраїнського референдуму.

Методичні вказівки:

У межах даної теми необхідно розкрити сутність та юридичну природу референдуму як вищої форми безпосередньої демократії в Україні, з'ясувати його значення для реалізації народного суверенітету.

Розкриваючи перше питання плану, необхідно навести визначення референдуму, що містяться в чинному законодавстві та науковій літературі, з'ясувати його відмінність від інших форм безпосередньої демократії. Важливо акцентувати увагу на тому, чому саме референдум вважається найвищою формою безпосередньої демократії, у чому полягає його значення для розвитку демократичних процесів у нашій державі. Необхідно здійснити класифікацію референдумів за різними критеріями.

Відповідь на друге питання передбачає з'ясування кола питань, які можуть бути предметом того чи іншого виду всеукраїнського референдуму. При цьому

важливо акцентувати увагу на тому, що визнання народу сувереном не означає його можливості вирішувати будь-яке питання шляхом референдуму. Необхідно аргументувати, чому деякі питання за чинною Конституцією виведено за межі референдумів, а деякі, навпаки, можуть бути вирішені тільки референдумом. Варто пригадати приклади проведення всеукраїнського референдуму та навести перелік питань, що були їх предметом.

Третє питання плану передбачає з'ясування змісту та послідовності основних стадій референдарного процесу. При цьому слід звернути увагу на процедуру ініціювання та призначення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою та референдуму щодо внесення змін до Конституції України. Варто також відзначити, що існує декілька досить важливих моментів, які істотно відрізняють цей процес від виборчого процесу.

У межах четвертого пункту плану необхідно розкрити роль комісій з підготовки і проведення референдуму в референдарному процесі, порядок їх формування та діяльності, функції та компетенцію. Важливо відобразити систему і структуру комісій з проведення референдуму, а також відзначити, що очолює цю систему Центральна виборча комісія.

Заключне питання плану передбачає з'ясування того, які юридичні наслідки тягне за собою проведення референдуму, зокрема: в якому випадку референдум визнається таким, що відбувся; скільки потрібно голосів для схвалення рішення; яким чином змінюється закон, прийнятий референдумом тощо. Особливу увагу слід звернути на те, що чинне законодавство України не передбачає можливості проведення консультативних референдумів через їх нерезультативність.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про всеукраїнський референдум» від 26 січня 2021 р. № 1135-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text>.
3. Закон України «Про Центральну виборчу комісію» від 30 червня 2004 р. № 1932-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>.
4. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
5. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.
6. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.
7. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.
8. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики: монографія. за ред. В.Ф. Погорілка. К.: Ін-т держави

і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 356 с.

9. Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.

10.Кравченко В. В. Конституційне право України: навч. посіб. 6-те вид., випр. та доповн. К.: Атіка, 2009. 608 с.

11.Оніщук М.В. Референдна демократія: проблеми конституційної теорії та практики : монографія. К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2009. 450 с.

12.Погорілко В.Ф. Референдне право України: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2006. 366 с.

13.Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.

Додаткова:

1. Алексєєва О.Є. Адміністративні аспекти проведення всеукраїнського референдуму в Україні. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. Серия: Юридические науки. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 10-18.

2. Барабаш Ю. Г. Шляхи оптимізації конституційної моделі інституту референдуму в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 6. С. 31-40.

3. Бондар М.Ю. Конституційний референдум як форма реалізації права Українського народу визначати конституційний лад. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту*. Сер. «Право». 2014. Вип. 27. Том 1. С. 87-90.

4. Дашковська О. Референдум як інститут безпосередньої демократії: досвід зарубіжних країн. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1 (60). С. 235-240.

5. Клименко О. Розвиток законотворчих ідей щодо конституційної моделі інституту всеукраїнського референдуму. *Право України*. 2020. № 8. С. 105–120.

6. Ключківський Ю. Референдум у системі державного режиму представницької демократії. *Право України*. 2019. № 10. С. 95–112.

7. Куян Л. Доктринальні питання конституційно-правових засад інституту всеукраїнського референдуму. *Право України*. 2020. № 8. С. 53–71.

8. Лисенко Л.Г. Референдум як форма прямої демократії в сучасних українських умовах URL : <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2506/>

9. Любченко П. Проблемні аспекти адміністрування процесу всеукраїнського референдуму. *Право України*. 2020. № 8. С. 121–138.

10.Москалюк О.В. Переваги та недоліки інституту референдуму. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту*. Сер. Право. 2015. Вип. 30. Том.1. С.81-84.

11.Німченко В. Референдум як форма народовладдя потребує конституційного врегулювання .*Право України*. 2013. № 6. С. 235-241.

12.Оніщук М.В. Конституційні основи референдної демократії в Україні: проблеми теорії та методології. *Бюлетень Міністерства юстиції України*.

2009. № 12. С.5-16.

13.Оніщук М.В. Конституція та референдна демократія в Україні: реалії та перспективи. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2009. № 4/5. С.6-19.

14.Павшук К.О. Всеукраїнський референдум як прояв установчої влади народу. Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 20-21 листоп. 2013 р. X.: Право, 2013. с. 928-931. URL : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7282/1/Pavshuk_928.pdf.

15.Палєєва Ю.С. Референдум – загально визнаний демократичний інститут: історія і сучасність. *Вісник Дніпроп. ун-ту екон. та права ім. Альфреда Нобеля*. Сер. Юрид. науки. 2013. №1 (4). С. 43-50.

16.Плахотнік О.В. Зміст конституційного права громадян України брати участь у референдумах. *Наук. вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ*. 2008. № 4(40). С. 61-69.

17.Федоренко В. Сутність, походження і формування конституційних основ референдумів та основних моделей референдної демократії. *Право України*. 2020. № 8. С. 18–52.

Тема № 9. Конституційно-правове регулювання виборів в Україні

План:

1. Поняття і види виборів в Україні.
2. Поняття і принципи виборчого права.
3. Поняття та види виборчих систем. Поняття та основні стадії виборчого процесу.
4. Конституційно-правовий статус виборчих комісій в Україні.

Методичні вказівки:

Відповідь на перше питання плану має розпочинатися з визначення поняття виборів, їх сутнісних рис і відмінностей від інших конституційних форм безпосередньої демократії, передусім від референдуму. Слід вказати функції та соціальне призначення виборів, їх позитивні та негативні риси. Варто звернути увагу на історію проведення виборів у незалежній Україні та їх принципову відмінність від виборів за радянських часів.

Відповідь на друге питання передбачає характеристику поняття виборчого права в об'єктивному та суб'єктивному розумінні, детальний аналіз принципів виборчого права. При цьому, принципи виборчого права слід розглядати з точки зору конституційно-правової теорії та чинного виборчого законодавства. Слід відмежувати поняття „принципи виборчого права” від суміжних понять, зокрема від таких, як „принципи виборчої системи” та „принципи виборчого процесу”.

При відповіді на третє питання необхідно розкрити поняття виборчої системи у вузькому і широкому сенсі слова, визначити типи виборчих систем і принципи, які лежать в основі мажоритарної, пропорційної та змішаної систем, з'ясувати переваги та недоліки кожної з цих систем. Крім цього, необхідно

також проаналізувати всі види виборчих систем, які використовуються на загальнодержавних та місцевих виборах в Україні. Особливої уваги заслуговує проблема «відкритих списків» за пропорційної виборчої системи.

Розглядаючи четверте питання, необхідно звернути увагу на правове регулювання виборів в Україні, дати характеристику конституційних норм та виборчих законів, які присвячені виборчому процесу. Варто відзначити, що вибори не зводяться до голосування, а являють собою тривалий, багатостадійний юридичний процес. При цьому треба звернути увагу на зміст основних стадій виборчого процесу, склад їх учасників, логічний зв'язок між стадіями, умови визнання виборів недійсними.

У межах останнього питання плану слід розкрити систему, порядок формування, принципи організації та діяльності, функції та компетенцію виборчих комісій як органів щодо адміністрування виборчого процесу. Варто звернути увагу на особливості системи виборчих комісій на загальнодержавних і місцевих виборах, а також розподіл повноважень між ними з урахуванням специфіки виборчих систем. Доцільно звернути увагу на взаємодію виборчих комісій з іншими органами публічної влади.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Виборчий кодекс України : Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
3. Закон України «Про Державний реєстр виборців» від 22 лютого 2007 р. № 698-V (із змін.). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/698-16>.
4. Закон України «Про Центральну виборчу комісію» від 30 червня 2004 р. № 1932-VI. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>.
5. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.
6. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.
7. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.
8. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики: монографія. за ред. В.Ф. Погорілка. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 356 с.
9. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.

Додаткова:

1. Барабаш Ю.Г. Окремі питання модернізації конституційних засад виборчого права України. *Право України*. 2013. № 5. С. 46-53.
2. Богашов О.А. Конституційно-правовий статус органів управління

виборчим процесом в Україні: монографія. К.: Центр учбової літератури, 2013. 274 с.

3. Воронов М.М. Проблеми удосконалення виборчого законодавства України в контексті рекомендацій європейських інституцій. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. 2011. № 988. Сер. Право. Вип. № 10. С. 89-94.

4. Гудзь Л.В., Гудзь Т.І. Принцип загального виборчого права: міжнародні стандарти та перспективи законодавчої реалізації в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2020. Вип. 30. С. 30–39.

5. Дахова І.І. Конституційний принцип загального виборчого права. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2013. № 1082. Сер. «Право». Вип. № 16. С. 69-73.

6. Ключковський Ю.Б. Виборчий процес: правова природа і суб'єктний склад. *Право України*. 2014. № 7. С. 157-166.

7. Ковальчук В. Пасивне виборче право громадян та доцільність його обмеження у контексті досвіду парламентських виборів / В. Ковальчук // право України. *Право України*. 2013. № 5. С. 134-143.

8. Марцеляк О.В. Конституційні засади виборчого права України (загальнотеоретична характеристика). *Право України*. 2013. № 5. С. 38-45.

9. Портнов І.А. Політичні партії у передвиборній агітації на місцевих виборах в Україні та державах Європейського Союзу. *Форум Права*. 2020. № 60(1). 83–90.

10. Савенко М. Активне виборче право: теоретичний аспект. *Право України*. 2013. № 5. С. 122-133.

11. Ставнійчук М.І. Вибори як ключовий інститут демократичного конституційного ладу сучасної України. *Право України*. 2013. № 5. С. 18-29.

12. Стецюк П. Вибори у механізмі функціонування конституційної держави. *Право України*. 2013. № 5. С. 30-37.

13. Стешенко Т.В. Правовий статус, система і організація роботи виборчих комісій: монографія. Х.: Видав. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 208 с.

14. Федоренко В.Л. Вибори, виборче право і виборчі системи – пріоритетний напрям сучасних конституційно-правових досліджень. *Право України*. 2013. № 5. С. 105-113.

Тема № 10. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України

План:

1. Порядок формування Верховної Ради України.
2. Структура Верховної Ради України.
3. Функції та повноваження Верховної Ради України.
4. Порядок роботи Верховної Ради України.
5. Акти Верховної Ради України.

Методичні вказівки:

Відповідь на перше питання плану передбачає аналіз Конституції та Виборчого кодексу України. Слід вказати види виборів народних депутатів, за якою виборчою системою вони проводяться, хто має право висувати кандидатів у народні депутати тощо. Особливу увагу слід приділити порядку розподілу депутатських мандатів та порядку набуття повноважень народними депутатами України.

Розкриваючи друге питання плану, слід визначити перелік структурних підрозділів Верховної Ради України, коротко характеризуючи статус і призначення кожного з них. Особливу увагу слід приділити визначенню функціонального механізму Верховної Ради України.

Висвітлення третього питання плану передбачає визначення прерогативних, предметних та інструментальних функцій Верховної Ради України, а також похідних від них повноважень. При цьому варто звернутися не тільки до Конституції України, але й до галузевого законодавства.

Розкриваючи четверте питання теми необхідно з'ясувати порядок роботи Верховної Ради України. Звернувшись до Закону України „Про Регламент Верховної Ради України” слід надати загальну характеристику установчих і контрольних процедур, а також законодавчого процесу в Україні.

При відповіді на останнє питання теми необхідно вказати, які акти приймає Верховна Рада України та охарактеризувати їх. Варто пам'ятати, що існують такі акти Верховної Ради України: закон (нормативно-правовий акт, що приймається органом законодавчої влади чи безпосередньо народом з дотриманням вимог законодавчої процедури, який має вищу юридичну силу та регулює найважливіші суспільні відносини переважно загального характеру), постанова (акт, за допомогою якого парламент оформлює свої дії щодо самоорганізації), заяви та звернення (акти ненормативного характеру, що містять заклики до парламентів та вищих органів інших країн), декларація (акт, який у загальній, принциповій формі передає властивості конституційно-правового регулювання, виражає наміри та зобов'язання учасників правових відносин) тощо.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Виборчий кодекс України : Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.

3. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (із змін.). URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.

4. Закон України «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (в ред. Закону від 22 грудня 2005 р. № 3277-IV). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>.

5. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/>

laws/show/1861-17

6. Закон України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» від 19 грудня 2019 р. № 400-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-20#Text>

7. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.

8. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.

9. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.

10. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.

11. Конституція України: наук.-практ. коментар. редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.

12. Парламентське право України: навч. посіб. Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк, В.О. Серьогін та ін.; за ред. О.Н. Ярмиша. Х.: Вид-во ХНУВС, 2007. 500 с.

13. Серьогін В.О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.

14. Словська І.Є. Конституційно-правовий статус парламенту – Верховної Ради України: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2013. 336 с.

Додаткова:

1. Бакумов О. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. *Право України*. 2019. № 7. С. 198–217.

2. Барабаш Ю.Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект): монографія. Х.: Легас, 2004. 191 с.

3. Воронов М.М., Зубенко Г.В. Двопалатний парламент: досвід зарубіжних країн та ідеї запровадження в Україні. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. Серія «Право». № 1062. 2013. С.50-55.

4. Журавський В.С. Становлення і розвиток українського парламентаризму (теоретичні та організаційно-правові проблеми): монографія К.: Парламентське вид-во, 2002. 344 с.

5. Заяць Н.В. Народне представництво: сутність, суб'єкти та особливості здійснення в Україні: монографія. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2012. 300 с.

6. Зозуля О.І. Критерії та принципи формування персонального складу комітетів Верховної Ради України. *Форум Права*. 2019. № 55(2). С. 36–44.

7. Конституційно-правові засади становлення української державності: монографія. за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Х.: Право, 2003. 328 с.

8. Марцеляк О.В. Вибори народних депутатів України: історія, теорія, практика: навч. посіб. Харків: ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС, 2008. 636 с.

9. Органи державної влади України: монографія. за ред. В.Ф. Погорілка. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 592 с.

10. Перерва Ю. М. Попереднє опрацювання законопроектів у комітетах Верховної Ради України. *Держава і право* : зб. наук. праць. Сер. Юрид. і політ. науки. 2006. Вип.31. С. 103-110.

11. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; А.С.К., 2003. 652 с.

12. Серьогін В.О. Міжпарламентське співробітництво: поняття, ознаки, принципи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2017. Вип. 23. С. 46–50.

13. Шаповал В.М. Парламент як представницький орган. *Право України*. 2015. № 3. С. 114-134.

14. Шаповал В.М. Парламент: організаційні характеристики. *Право України*. 2015. № 4. С. 120-138.

15. Шаповал В.М. Парламентаризм і законодавчий процес в Україні: навч. посіб. К: Укр. акад. держ. упр. при Президентові України, 2000. 216 с.

Тема № 11. Конституційно-правовий статус народного депутата України

План:

1. Поняття та особливості конституційно-правового статусу народного депутата України.
2. Права та обов'язки народного депутата України.
3. Основні гарантії депутатської діяльності.
4. Підстави та порядок дострокового припинення депутатських повноважень.

Методичні вказівки:

Розгляд даної теми неможливий без детального вивчення положень чинної Конституції України, Закону України «Про статус народного депутата України» 1992 р. (в редакції Закону 2001 р.) та Закону України «Про Регламент Верховної Ради України».

Відповідь на перше питання передусім передбачає загальну характеристику мандату народних депутатів України. Окрему увагу слід приділити визначенню того, з якого моменту народний депутат вважається обраним, з якого моменту отримує недоторканність і з якого – права та обов'язки. Крім того, необхідно розкрити зміст принципів діяльності народних депутатів України. Особливу увагу слід звернути на принцип несумісності депутатського мандату з іншими видами діяльності. Слід також розглянути підстави і порядок дострокового припинення депутатських повноважень.

При відповіді на друге питання необхідно з'ясувати, якими правами

користуються народні депутати України. При цьому окремо слід зупинитись на правах, які мають народні депутати України у Верховній Раді України, їхніх правах у взаємовідносинах із органами публічної влади, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав, а також правах у взаємовідносинах із засобами масової інформації, на забезпечення інформацією та на її використання. Аналогічно слід підходити й до викладення основних обов'язків народних депутатів України, звертаючи увагу на те, що на відміну від прав вони сформульовано здебільшого загальним чином.

При відповіді на третє питання теми необхідно пам'ятати, що систему гарантій депутатської діяльності складають заходи щодо забезпечення успішного здійснення депутатами своїх повноважень. Необхідно розкрити зміст юридичних, організаційних, інформаційних, соціально-економічних та трудових гарантій народних депутатів України. При цьому слід звернути увагу не тільки на відповідні положення Закону «Про статус народного депутата України», але й Положення про помічника-консультанта народного депутат України.

Останнє питання плану орієнтоване на розкриття юридичних підстав і процедури дострокової втрати депутатського мандату. Слід звернути увагу, що деякі підстави призводять до автоматичної втрати мандату, інші ж вимагають відповідного рішення Верховної Ради України чи суду. Важливо також відзначити, з якого моменту відбувається дострокова втрата депутатського мандату з тих чи інших підстав.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (із змін.) URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.
3. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (із змін.) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>.
4. Положення про помічника-консультанта народного депутата України, затв. Постановою Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 р. № 379/95-ВР (із змін.) URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/379/95>.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини першої статті 3 та пункту 6 статті 4 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа щодо сумісності посад народного депутата України і члена Кабінету Міністрів України) від 04 липня 2002 р. № 14-рп/2002 URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v014p710-02>.
6. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х.: ХНУ им. В.Н.

Каразіна, 2012. 404 с.

7. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.

8. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.

9. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.

10. Парламентське право України : навч. посіб. Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк, В.О. Серьогін та ін.]; за ред. О.Н. Ярмиша. Х.: Вид-во ХНУВС, 2007. 500 с.

11. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.

12. Конституційно-правові засади становлення української державності: монографія. за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Х.: Право, 2003. 328 с.

13. Чепель О.Д. Конституційно-правовий статус та професіоналізація діяльності депутатів парламенту на сучасному етапі (порівняльно-правове дослідження): монографія. Чернівці: Рута. 2010. 256 с.

Додаткова:

1. Болдирєв С.В. Участь народних депутатів у діяльності тимчасових комісій Верховної Ради України: проблеми теорії і практики. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 25. С. 127-136.

2. Данилюк Ю.В. Проблемні питання конституційно-правового статусу народного депутата України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 3. С. 31-37 URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzizvru_2014_3_8.pdf.

3. Депутат в українському парламенті (науково-практичний посібник). [В.О. Зайчук (керів. авт. кол.), О.Л. Копиленко, Ю.В. Ясенчук та ін]. К.: Парлам. вид-во, 2013. 260 с. URL : <http://pdp.org.ua/materials-pdp/2770--1-r-2013>.

4. Добкін М.М. Гарантії забезпечення статусу народного депутата України. *Право України*. 2003. № 11. С. 123-127.

5. Журавський В.С. Конституційно-правовий статус народних депутатів та їх парламентських об'єднань: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000. 267 с.

6. Костицька І. Юридична відповідальність депутата парламенту як прояв відповідальності держави перед народом і людиною. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2020. Вип. 29. С. 113–119.

7. Ніконорова Н.Ю. Деякі теоретичні підходи до поняття конституційно-правового статусу народного депутата України. *Альманах права*. 2011. Вип. 2. С. 306-309.

8. Радченко О.І. Загальна характеристика правового становища депутата парламенту. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 10. С.80-82.

9. Радченко О.І. Особливості набуття статусу народного депутата

України. *Вісник Нац. ун-ту внутр. справ.* 2004. № 26. С. 139-143.

10.Чепель О.Д. Основні засади несумісності мандата члена парламенту з іншими видами діяльності: порівняльно-правовий аналіз. *Наук. вісник Чернівецьк. ун-ту.* Сер. Правознавство. 2010. Вип. 525. С. 22-27.

11.Александров О.А. Депутатська недоторканість. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка.* Сер. Юридичні науки. 2001. Вип. № 42. С. 24-29.

12.Александров О.А. Повноваження народного депутата України: питання класифікації. *Бюл. Мін-ва юстиції України.* 2007. № 1 (63). С. 123-132.

13.Александров О. А. Конституційна відповідальність парламентарія. *Бюл. Мін-ства юстиції України.* 2007. № 2 (64). С. 94-103.

Тема № 12. Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

План:

1. Загальна характеристика інституту омбудсмана та особливості правового статусу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
2. Призначення на посаду, звільнення та припинення повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
3. Функції та повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
4. Організація роботи та гарантії діяльності українського омбудсмана.

Методичні вказівки:

Відповідаючи на перше питання, слід надати поняття інституту омбудсмана як публічно-правового засобу захисту прав і свобод людини і громадянина, при цьому показати специфічні риси його діяльності (незалежність від владних структур; особливе коло відносин, в яких він бере участь, право омбудсмана «розслідувати і рекомендувати», але не «зобов'язувати» тощо). На підставі аналізу чинної Конституції України та Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» розкрити правовий статус вітчизняного омбудсмана. Доцільно відзначити, що хоч Уповноважений і здійснює опосередкований парламентський контроль у галузі прав людини, він не належить до структури Верховної Ради, а є самостійним державним органом, незалежність якого гарантована законом.

При розгляді другого питання слід звернути увагу, передусім, на вимоги до кандидата на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, та розкрити основні етапи процедури його призначення на посаду. Необхідно також розмежувати поняття «звільнення з посади» і «припинення повноважень» Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, звернувши увагу на підстави, порядок здійснення та юридичні наслідки цих процедур.

У межах третього питання плану треба дослідити основні напрямки діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також похідні від них повноваження. Особливої уваги заслуговують щорічні послання

Уповноваженого з прав людини до Верховної Ради України, оскільки у них міститься розгорнута й неупереджена характеристика стану справ щодо забезпечення прав людини в нашій державі, акцентується увага на недоліки законодавства у даній сфері.

Відповідаючи на четверте питання, слід розглянути організацію роботи Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, звернути увагу на акти реагування Уповноваженого на виявлені факти порушення прав людини. На завершення роботи слід навести класифікацію гарантій діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, розкрити їхній зміст та цільове спрямування.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>
3. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
4. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.
5. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.
6. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.
7. Кравченко В.В. Конституційне право України: навч. посіб. В.В. Кравченко. 6-те вид., випр. та доповн. К.: Атіка, 2009. 608 с.
8. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.
9. Конституційно-правові засади становлення української державності: монографія. за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Х.: Право, 2003. 328 с.
10. Конституція України: наук.-практ. коментар. редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.
11. Марцеляк О.В. Інститут омбудсмана: теорія і практика: монографія. Х.: Вид-во НУВС, 2004. 450 с.
12. Марцеляк О.В. Спеціалізовані органи парламентського контролю в Україні: статус і функціонування: монографія. В. Марцеляк, Ю.М. Коломієць, Г.В. Зубенко; за ред. О.В. Марцеляка. Х.: ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС, 2006. 268 с.

Додаткова:

1. Зубенко Г.В. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в механізмі забезпечення права громадянина на соціальний захист. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2014. № 1106. Сер. «Право». Вип. № 17. С. 48-51.
2. Кадук Т.Д. Роль омбудсмана в механізмі реалізації парламентського контролю в зарубіжних країнах. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту*. Сер. «Право». 2014. Вип. 28. Том 1. С. 86-91.
- Карпінська О.Б. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як суб'єкт правозахисної діяльності. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту*. Сер. «Право». 2015. Вип. 31. Том 1. С. 82-86.
3. Лосиця І.О. Деякі загальнотеоретичні аспекти функціонування інституту омбудсмана. *Проблеми законності* : республ. міжвідомчий наук. зб. Х. : Нац. юрид. акад. України, 2001. Вип. 48. С. 11-17.
4. Марцеляк О.В. Акти реагування Уповноваженого з прав людини України. *Право і безпека*. 2002. № 4. С. 30-34.
5. Марцеляк О.В. Міжнародний досвід функціонування деяких спеціалізованих омбудсманів. *Право України*. 2003. № 4. С. 123-128.
6. Марцеляк О.В. Роль Уповноваженого з прав людини у розбудові демократії в Україні. Х. : Вид-во НУВС, 2007. 37 с.
7. Марцеляк О.В. Функції омбудсмана. *Право і безпека*. 2003. № 4. Ч. 2. С. 61-67.
8. Мелех Б.В. Ефективність форм впливу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на шляху європейської інтеграції. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту*. Сер. «Право». 2014. Вип. 25. С. 48-52.
9. Органи державної влади України. за ред. В.Ф. Погорілка: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 592 с.
10. Тененбаум А. Статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини і прогалини в Законі. *Право України*. 1999. № 2. С. 101-122.
11. Годика Ю.М. Інститут омбудсмана: світові моделі і досвід. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 2(13). С. 57-66.

Тема № 13. Конституційно-правовий статус Президента України

План:

1. Порядок обрання та інавгурація Президента України.
2. Функції та повноваження Президента України.
3. Акти Президента України.
4. Допоміжні органи при Президентіві України.
5. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України.

Методичні вказівки:

Відповідаючи на перше питання плану, необхідно проаналізувати відповідні положення чинної Конституції України та Виборчого кодексу

України. Слід вказати види виборів глави держави, за якою виборчою системою вони проводяться, хто має право висувати кандидатів у Президенти України, які вимоги ставляться до кандидатів на цей пост тощо. Особливу увагу слід приділити порядку набуття повноважень новообраним Президентом України, зокрема урочистій процедурі приведення його до присяги – інавгурації.

Відповідь на друге питання плану передбачає визначення прерогативних, предметних та інструментальних функцій Президента України, а також похідних від них повноважень. При цьому варто звернутися не тільки до Конституції України, але й до галузевого законодавства. При цьому слід звернути Увагу, що делегування повноважень глави держави іншим особам не допускається.

У межах третього питання плану необхідно вказати на акти, які приймає Президент України, зупинившись на їх юридичній силі та особливостях. Особливої уваги заслуговує порядок підготовки актів глави держави, зокрема слід визначити, які органи держави здійснюють цю підготовку, з яких питань і в які строки. Принагідно слід розкрити порядок підготовки законопроектів, котрі вносяться Президентом на розгляд Верховної Ради України.

Розкриваючи четверте питання плану, слід зазначити, чим зумовлена наявність допоміжних органів при Президентові України, розкрити їх систему і цільове призначення. Особливу увагу слід приділити конституційно-правовому статусу Адміністрації Президента України і Ради національної безпеки і оборони України.

Третє питання плану вимагає аналізу ст.ст.108-111 Конституції України. Особливу увагу слід приділити підставам та порядку усунення Президента України з посади в порядку імпічменту.

Висвітлення п'ятого питання плану вимагає аналізу ст.ст. 108-111 чинної Конституції України. Особливу увагу слід приділити підставам та порядку усунення Президента України з посади в порядку імпічменту. При цьому слід мати на увазі, що метою імпічменту є не тільки усунення президента з посади, але й позбавлення його імунітету для подальшого притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Закон України «Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим» від 2 березня 2000 р. № 1524-III (із змін.) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1524-14>.

3. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 р. № 183/98-ВР (із змін.) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>.

4. Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» від 10 вересня 2019 р. № 39-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20>

5. Положення про Адміністрацію Президента України, затв. Указом Президента України від 2 квітня 2010 р. № 504/2010 (із змін.) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/2010>.

6. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.

7. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.

8. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.

9. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.

10. Конституція України: наук.-практ. Коментар. редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.

11. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.

12. Серьогіна С.Г. Теоретично-правові та організаційні засади функціонування інституту президентства в Україні: монографія. Х.: Ксилон, 2001. 280 с.

13. Годыка Ю.Н. Президент Украины: конституционно-правовой статус: монография. Х.: Факт, 1999. 256 с.

Додаткова:

1. Волошин Ю.О. До проблеми нормопроектного забезпечення діяльності Президента України в умовах глобалізації та європейської міждержавної інтеграції. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 2. С. 23-34.

2. Волощук О.Т. Повноваження Президента України щодо судової влади. *Наук. вісник Чернівецьк. ун-ту*. 2011. *Правознавство*. Вип. 578. С. 46-50.

3. Горбатюк В.В. Інститут президентства в Україні: історико-правовий аспект. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 325-329.

4. Григоренко Є.І., Журін М.Ю. Деякі проблеми процедури імпичменту Президента України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2016. № 21. С. 48-53.

5. Дахова І.І. Розподіл повноважень між Президентом України і Кабінетом Міністрів України. *Форум права*. 2011. № 1. С. 241-245.

6. Дягілев О.В. Питання взаємодії глави держави з судовою гілкою влади: закордонний досвід. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*, 2017. № 21. С. 61–65.

7. Зозуля О.І. Поняття та сутність апарату Президента України. *Право і безпека*. 2012. № 5(47). С. 16-20.

8. Ковалко Н.М. Щодо правового статусу Уповноваженого Президента України з прав дитини. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 94-96.

9. Манюк П.Т. Право вето Президента України у контексті правової охорони Конституції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 87-89.

10. Мартинюк Р. Президент України в системі стримувань і противаг на сучасному етапі. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 8. С. 28-31.

11. Мартинюк Р. Президент і виконавча влада: співвідношення інститутів у практиці сучасних республік. *Право України*. 2020. № 3. С. 256–269.

12. Органи державної влади України / за ред. В.Ф. Погорілка: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 592 с.

13. Полякова Ю.О. Органи забезпечення діяльності Президента України та їх місце в механізмі управління державою. *Форум права*. 2013. № 4. С. 311-316. URL : <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6370/1/Polykova.pdf>.

14. Удяк В.І. Компетенція Президента України і Кабінету Міністрів України у сфері виконавчої влади: конституційно-правове регулювання та шляхи вдосконалення. *Наук. вісник Херсон. держ. ун-ту*. 2014. Вип. 1. Т.1. – С. 82- 86.

15. Цоклан В.І. Структура Ради національної безпеки і оборони України як важливий елемент її конституційно-правового статусу. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 90-93.

Тема № 14. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України

План:

1. Кабінет Міністрів України як вищий орган в системі органів виконавчої влади.
2. Порядок формування та припинення повноважень Кабінету Міністрів України.
3. Структура Кабінету Міністрів України. Розподіл повноважень між членами Уряду.
4. Функції та компетенція Кабінету Міністрів України.
5. Акти Кабінету Міністрів України.

Методичні вказівки:

Розкриваючи перше питання плану, необхідно визначити місце Кабінету Міністрів України в системі органів виконавчої влади, вказати характер його взаємодії з Верховною Радою України, Президентом України, центральними і місцевими органами виконавчої влади. Слід звернути увагу на те, що Кабінет Міністрів України є колегіальним органом загальної компетенції, що зумовлює порядок його роботи і відповідальність.

При відповіді на друге питання, необхідно розкрити основні етапи формування Кабінету Міністрів України, визначити роль Президента України, Верховної Ради України і парламентської коаліції у цьому процесі. Розкриваючи питання про припинення повноважень Уряду України, слід

назвати підстави і порядок його здійснення. Окремої уваги потребує проблема виконання повноважень Кабінетом Міністрів України, повноваження якого припинені, до сформування нового складу Уряду.

При відповіді на третє питання слід перелічити структурні елементи Кабінету Міністрів України, визначити їх цільове призначення. Варто відзначити роль Прем'єр-міністра України в організації роботи Уряду. Особливу увагу слід приділити розподілу повноважень між членами Уряду, а також ролі урядових комітетів у здійсненні функцій і повноважень Кабінету Міністрів України.

Висвітлюючи четверте питання плану, необхідно розкрити зміст об'єктних функцій Кабінету Міністрів України, зокрема виконавчої, економічної, соціальної, гуманітарної, екологічної, бюджетної, політичної та інших. Крім того, слід зробити аналіз нормотворчої, правозастосовчої, кадрової, установчої, організаційної та контрольної функцій. Також необхідно зазначити похідні від цих функцій повноваження. При відповіді на п'яте питання теми, необхідно вказати види актів, які приймає Кабінет Міністрів України, зупинившись на їх юридичній силі та особливостях. На особливу увагу заслуговує проблема підготовки проектів урядових актів, у т.ч. щодо реалізації Кабінетом Міністрів України права законодавчої ініціативи.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. № 794-VII (із змін.) URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України» від 18 липня 2007 р. № 950 (із змін.) URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/950-2007>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України» від 06 вересня 2005 р. № 870 URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/870-2005>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення урядових комітетів та затвердження їх посадового складу» від 05 грудня 2014 р. № 696 URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/696-2014>.
6. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
7. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.
8. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.
9. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. :

Право, 2020. 592 с.

10. Конституційно-правові засади становлення української державності: монографія. за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Х.: Право, 2003. 328 с.

11. Органи державної влади України / за ред. В.Ф. Погорілка: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 592 с.

12. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.

13. Совгиря О.В. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України: сучасний стан та тенденції розвитку: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2012. 464 с.

Додаткова:

1. Величко В.О. Шляхи вдосконалення законодавчого регулювання діяльності Уряду. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2014. № 1137. Сер. «Право». Вип. 18. С. С. 57-61.

2. Воронов М. М. Конституційні зміни у сфері децентралізації в Україні: чи потрібен досвід Франції? *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2020. № 29. 76-83.

3. Гетьман Є.А. Порядок реалізації Кабінетом Міністрів України нормотворчої діяльності. *Публічне право*. 2014. № 1 (13). С. 42-46.

4. Горова К.П. Проблемні питання конституційно-правового статусу Прем'єр-міністра як глави Кабінету Міністрів України. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. 2012. № 1000. Сер. «Право». Вип. № 11. С. 112-116.

5. Данічева К.П. Коаліція депутатських фракцій та уряд України: особливості взаємодії. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Сер. «Право»*. 2015. Вип. № 19. С. 54–57.

6. Дахова І.І. Відповідальність уряду як елемент його конституційно-правового статусу. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Сер. «Право»*. 2015. Вип. № 20. С. 55–58.

7. Дахова І.І. Розподіл повноважень між Президентом України і Кабінетом Міністрів України. *Форум права*. 2011. № 1. С. 241-245.

8. Зубенко Г.В. Форми парламентської відповідальності члена уряду: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2019. Вип. 27. С. 49–54.

9. Совгиря О.В. Види та правова природа актів Кабінету Міністрів України. *Юридична Україна*. 2011. № 8. С. 39-45.

10. Совгиря О.В. Загальні питання компетенції Кабінету Міністрів України: конституційно-правовий аспект. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 4 (8). С. 155-165.

11. Совгиря О.В. Прийняття актів Кабінетом Міністрів України як процесуальна форма закріплення його рішень. *Право України*. 2012. № 11–12. С. 279-285.

12. Сорока С.В. Аналіз механізмів взаємодії Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України в контексті сучасного конституційного розвитку держави. *Публічне адміністрування: теорія та практика: електрон. зб. наук. праць*. 2011. Вип. 2(6) URL : <http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2011->

02(6)/11ssvkrd.pdf.

13.Сушинський О.І. Кабінет Міністрів України: статус та організація діяльності: навч. посіб. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2004. 76 с.

14.Удяк В.І. Компетенція Президента України і Кабінету Міністрів України у сфері виконавчої влади: конституційно-правове регулювання та шляхи вдосконалення. *Наук. вісник Херсон. держ. ун-ту.* 2014. Вип. 1. Т.1. С. 82-86.

15.Фрідманський Р.М. Функціональне призначення Кабінету Міністрів України. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія Право.* 2013. Вип. 22. Ч. I. Т. 1. С. 119-121.

Тема № 15. Конституційно-правовий статус центральних органів виконавчої влади

План:

1. Центральні органи виконавчої влади в системі органів виконавчої влади України.
2. Порядок формування, склад і структура центральних органів виконавчої влади.
3. Особливості конституційно-правового статусу міністерств.
4. Особливості конституційно-правового статусу інших центральних органів виконавчої влади.

Методичні вказівки:

Розкриваючи перше питання плану, необхідно визначити місце центральних органів у системі органів виконавчої влади, вказати характер їх взаємодії з Кабінетом Міністрів України та місцевими органами виконавчої влади. Слід звернути увагу на те, що центральні органи виконавчої влади є єдиноначальними органами спеціальної компетенції, що зумовлює порядок їхньої роботи і відповідальність. Має бути представлена система центральних органів виконавчої влади, визначено їх види, підкреслена провідна роль міністерств у цій системі. Особливу увагу слід приділити тому факту, що окремі центральні органи виконавчої влади можуть мати спеціальний статус.

Спираючись на Конституцію України та Закон «Про центральні органи виконавчої влади», треба розглянути порядок створення, реорганізації та ліквідації центральних органів виконавчої влади. Має бути підкреслена провідна роль Кабінету Міністрів у цьому процесі.

Висвітлюючи третє питання плану, необхідно розкрити завдання міністерств, повноваження міністрів та їхніх заступників, статус апарату і територіальних органів. Крім того, слід надати загальну характеристику міністерських актів.

Перш ніж розпочати відповідь на четверте питання, слід зауважити, що в Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» цей термін вживається у двох значеннях: як загальна назва загальнодержавних

спеціалізованих органів виконавчої влади зі спеціальною компетенцією і як спеціальний термін для позначення загальнодержавних органів виконавчої влади, котрі мають спеціальну компетенцію, але не є міністерствами. Саме тому останню групу органів називають «іншими» центральними органами виконавчої влади. Сама ж відповідь на четверте питання плану передбачає характеристику завдань «інших» центральних органів виконавчої влади, повноваження керівників та заступників керівників цих органів, статус апарату і територіальних органів. Крім того, слід надати загальну характеристику актів «інших» центральних органів виконавчої влади.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 р. № 3166-VI URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.
3. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
4. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.
5. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.
6. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.
7. Кравченко В.В. Конституційне право України: навч. посіб. 6-те вид., випр. та доповн. К.: Атіка, 2009. 608 с.
8. Серьогін В.О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.
9. Конституційно-правові засади становлення української державності: монографія / за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Х.: Право, 2003. 328 с.

Додаткова:

1. Бандурка О.М. Реформа системи органів виконавчої влади України. *Вісник Національної академії наук України*. 2011. № 1. С. 12–17.
2. Журавльов Д. Поняття і загальна характеристика центральних органів виконавчої влади України. *Публічне право*. 2013. № 3 (11). С. 61-67.
3. Западинчук О.П. Оптимізація центральних органів виконавчої влади в контексті проведення адміністративної реформи. *Державне управління: теорія та практика*. 2011. № 1. С. 415-424.
4. Конституція України: наук.-практ. Коментар. редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.
5. Крупчан О. Компетенція центральних органів виконавчої влади.

Вісник Академії правових наук України. 2002. Вип. 2 (29). С. 47-59.

6. Міхровська М.С. Центральні органи виконавчої влади: питання оптимізації на сучасному етапі. *Право і громадянське суспільство*. 2013. № 4. С. 78-84. URL : <http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/136-tsentralni-orhany-vykonavchoi-vlady-pytannia-optymizatsii-na-suchasnomu-etapi-mikhrovska-m-s>

7. Федоренко В.Л. Визначення поняття центрального органу виконавчої влади в Україні: нормопроектні й державно-управлінські аспекти. *Державне управління: теорія та практика*. 2009. № 2 (10). С. 341–348.

8. Федоренко В.Л. Оптимізація системи центральних органів виконавчої влади як чинник удосконалення інституту державної служби. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2014. № 3. С. 83-88.

9. Федоренко В.Л. Проблеми визначення та класифікація центральних органів виконавчої влади: теоретико-методологічні та нормопроектні аспекти. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2008. № 11-12. С. 47-62.

10. Харенко О.О. Адміністративно-правовий статус центрального органу виконавчої влади: проблема змісту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 325-330.

11. Шаповал В.М. Конституція і виконавча влада. К.: Юрінком Інтер, 2004. 80 с.

12. Ярмистий М. Оптимізація системи центральних органів виконавчої влади: вища ефективність управління. *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*. 2010. № 4. С. 21-22.

Тема № 16. Конституційно-правовий статус місцевих органів виконавчої влади

План:

1. Місцеві органи виконавчої влади в системі органів виконавчої влади України.
2. Порядок формування, склад і структура місцевих органів виконавчої влади.
3. Функції та компетенція місцевих органів виконавчої влади.
4. Конституційно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій.
5. Статус місцевих органів виконавчої влади в аспекті конституційної реформи в Україні.

Методичні вказівки:

Розкриваючи перше питання плану, необхідно визначити місце місцевих органів у системі органів виконавчої влади, вказати характер їх взаємодії з Кабінетом Міністрів України та центральними органами виконавчої влади. Слід звернути увагу на те, що місцеві органи виконавчої влади є єдиноначальними органами спеціальної компетенції, що зумовлює порядок їхньої роботи і відповідальність. Має бути представлена система місцевих органів виконавчої

влади, визначено їх види. При цьому слід відмежовувати місцеві органи виконавчої влади від територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Спираючись на Конституцію України та Закон «Про місцеві державні адміністрації», треба розглянути порядок створення, реорганізації та ліквідації місцевих органів виконавчої влади. Має бути зазначена роль вищих і центральних органів державної влади у цьому процесі.

Висвітлюючи третє питання плану, необхідно розкрити зміст функцій місцевих органів виконавчої влади, а також зазначити похідні від цих функцій повноваження. При цьому варто використовувати не тільки статутний Закон «Про місцеві державні адміністрації», але й галузеве законодавство.

Відповідь на четверте питання плану має містити викладення причин запровадження військово-цивільних адміністрацій, а також особливостей їх цільового призначення. На основі Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» слід зазначити порядок створення, функції та повноваження названих органів.

П'яте питання плану вимагає звернення до матеріалів Конституційної Асамблеї (2012-2014 рр.) та Конституційної комісії (2015 р.) щодо реформування територіальної організації влади в Україні. Особливу увагу слід приділити пропозиції щодо ліквідації місцевих державних адміністрацій і запровадження на рівні областей і районів інституту префектів, уповноважених представляти інтереси держави і здійснювати нагляд за дотриманням законності в діяльності місцевого самоврядування.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV (із змін.). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження рекомендаційних переліків структурних підрозділів обласної, Київської та Севастопольської міської, районної, районної в м. Києві та Севастополі державних адміністрацій» від 18 квітня 2012 р. № 606 (із змін.) URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-2012>.

4. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

5. Величко В.О. Конституційно-правовий статус місцевих державних адміністрацій в Україні: монографія. Х.: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. 208 с.

6. Добкін М.М. Місцеві державні адміністрації України: становлення, розвиток та функціонування: монографія. Х.: Золота миля, 2012. 567 с.

7. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В.

Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.

8. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.

9. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.

10. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.

11. Конституція України: наук.-практ. коментар. редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.

12. Органи державної влади України. за ред. В.Ф. Погорілка: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 592 с.

13. Серьогін В.О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.

Додаткова:

1. Виконавча влада в Україні: навч. посіб. за заг. ред. Н.Р. Нижник. К.: УАДУ, 2002. 126 с.

2. Горова К.П. Організація виконавчої влади у незалежній Україні. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2011. № 988. Сер. «Право». Вип. № 10. С. 108-113.

3. Давтян С.Г. Проблеми регламентування діяльності органів виконавчої влади на регіональному рівні. *Вісник державної служби України*. 2006. № 4. С. 23-28.

4. Десять конституційних правок, які потрібно знати, щоб зрозуміти процес децентралізації. Офіційний веб-сайт Конституційної комісії URL : <http://constitution.gov.ua/publications/item/id/39>.

5. Дутка Р.О. Проблеми конституційно-правового механізму формування місцевих державних адміністрацій в контексті децентралізації державного управління. *Наук. вісник Херсон. держ. ун-ту*. Сер. Юрид. науки. 2015. Вип. 2. Т.1. С. 73-76.

6. Коваленко А.А. Розвиток виконавчої влади в Україні на сучасному етапі: теорія і практика: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. 512 с.

7. Онупрієнко А.М. Місцеві органи влади в механізмі демократичної держави: теоретико-правовий аналіз: монографія. Х.: ПП Торсінг, 2009. 300 с.

8. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монографія. відп. ред. В. Ф. Погорілко. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; А.С.К., 2003. 652 с.

9. Сахно В.О. Структура місцевих державних адміністрацій як органів державної виконавчої влади України. *Форум права*. 2013. № 3. С. 535-540 URL. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2013_3_89.pdf

10. Сушинський О.І. Місцеві державні адміністрації в Україні:

концептуальний політологічно-правовий аспект: монографія. Львів: Світ, 2002. 96 с.

11.Торохтій Ю.З. Взаємодія місцевих державних адміністрацій в аспекті засад конституційного ладу України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*: зб. наук. праць. 2003. Вип. 5. С. 57-67.

12.Шаповал В.М. Конституція і виконавча влада. К.: Юрінком Інтер, 2004. 80 с.

Тема № 17. Конституційно-правовий статус органів судової влади

План:

1. Поняття та ознаки судової влади. Система органів судової влади в Україні.
2. Конституційні принципи судової влади та основні засади судочинства в Україні.
3. Конституційно-правовий статус суддів в Україні.
4. Суддівське самоврядування в Україні.
5. Конституційно-правовий статус Вищої Ради правосуддя.

Методичні вказівки:

При відповіді на перше питання, керуючись ст. 6 Конституції України, чинним законодавством України, необхідно дати визначення судової влади, назвати й пояснити ознаки судової влади в Україні, її функції, розглянути засади організації судової влади в Україні. На основі положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» слід визначити, що являє собою система судів загальної юрисдикції, розглянути порядок утворення і ліквідації судів загальної юрисдикції, їх види та повноваження. Особливу увагу слід приділити Верховному Суду України, який є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції.

Відповідь на друге питання плану передбачає аналіз VIII розділу Конституції України, у якому закріплені демократичні принципи правосуддя в Україні, до яких належать: принцип здійснення правосуддя виключно судами та принципи територіальності і спеціалізації, за якими побудовані суди загальної юрисдикції. Крім того, необхідно розкрити зміст основних засад судочинства, основними з яких є: законність; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін і свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їхньої переконливості; підтримання державного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення обвинуваченому права на захист; гласність судового процесу та його фіксування технічними засобами; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, установлених законом; обов'язковість рішень суду.

При визначення конституційно-правового статусу суддів (третє питання теми), спираючись на Закон України «Про судоустрій і статус суддів», слід

проаналізувати принципи діяльності суддів, порядок їх призначення, права та обов'язки суддів, гарантії їх діяльності, порядок усунення з посади. Варто звернути увагу на те, що законодавчі вимоги до кандидатів на посади суддів є найвищими в конституційному праві України, що демонструє виняткову роль даної категорії посадових осіб у забезпеченні верховенства права та законності в державі. Окремо слід зупинитися на статусі народного засідателя та присяжного, котрі забезпечують представництво народу при відправленні правосуддя.

Відповідь на четверте питання плану має містити визначення суддівського самоврядування, вказівку на його цільове призначення, форми, порядок здійснення. При цьому слід спиратися на відповідні норми Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Останнє, п'яте питання плану, передбачає характеристику конституційно-правового статусу Вищої ради юстиції, зокрема її складу, порядку формування, принципів організації та діяльності, функцій та повноважень. При цьому слід спиратися на положення Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Бажано звернути увагу на пропозиції щодо удосконалення статусу Вищої ради правосуддя, котрі висловлюються в межах здійснення конституційної реформи у сфері правосуддя.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. № 2453- VI (із змін.) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
3. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>
3. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
4. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.
5. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.
6. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.
7. Кравченко В. В. Конституційне право України: навч. посіб. В.В. Кравченко. 6-те вид., випр. та доповн. К.: Атіка, 2009. 608 с.
8. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.
9. Конституційно-правові засади становлення української державності: монографія. за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Х.: Право, 2003. 328 с.

10. Конституція України: наук.-практ. Коментар. редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.

11. Органи державної влади України. за ред. В.Ф. Погорілка: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 592 с.

Додаткова:

1. Городовенко В. Реалізація принципів статусу суддів у контексті нового етапу судово-правової реформи. *Право України*. 2015. № 1. С. 131-142.

2. Єгорова В.С. Принципи діяльності суддів загальної юрисдикції. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2008. № 11/12. С. 168-174.

3. Зубенко Г. В. Органи судової влади в механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2014. №. 1137. Сер. Право. Вип. 18. С. 54-57.

4. Костюк І.В. Конституційна правосуб'єктність Верховного Суду України: поняття і зміст. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту*. Сер. Право. 2015. Вип. 31. Том.1. С.89-91.

5. Марчук О. Вища рада юстиції: можливості оптимізації її формування та діяльності (у світлі міжнародних стандартів). *Право України*. 2015. № 7. С. 152-162.

6. Марчук О. Місце Вищої ради юстиції в системі органів держави. *Право України*. 2014. № 2. С. 300-306.

7. Махніцький О.І. Конституційно-правові принципи судової влади в Україні. Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 71. С. 79-87. Махніцький О.І. Судова влада: сутність, зміст та поняття. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. .Вип. 70. С.19-25.

8. Міліціанов Р.В. Правова природа конституційних засад судочинства. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2014. №. 1137. Сер. Право. Вип. 18. С. 69-72.

9. Овсяннікова О. Належна (справедлива) судова процедура як гарантія довіри громадськості до судової влади. *Право України*. 2015. № 7. С. 128- 135.

10. Прилуцький С.В. Теорія судової влади (судове право): шлях становлення та перспективи розвитку в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2008. № 11/12. С.95-101.

11. Пустовойт Т.В. Теоретико-правові питання організації суддівського самоврядування в Україні як конституційної засади єдності статусу суддів. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту*. Сер. «Право». 2015. Вип. 33. Том.1. С. 96-101.

12. Рудик П. Реформування конституційно-правових засад системи судоустрою України в контексті конституційної реформи 2016 року і міжнародних та європейських вимог. *Право України*. 2019. № 11. С. 293–315.

13. Скомороха Л. Аспекти правового регулювання формування суддівського корпусу в Україні. *Право України*. 2020. № 10. С. 184–201.

Тема № 18. Конституційно-правовий статус Конституційного Суду України

План

1. Конституційний суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні.
2. Порядок формування і структура Конституційного Суду України.
3. Функції та повноваження Конституційного Суду України.
4. Конституційно-правовий статус суддів Конституційного Суду України.
5. Форми звернення до Конституційного Суду України. Конституційна скарга.
6. Конституційне провадження. Акти Конституційного Суду України.

Методичні вказівки:

При відповіді на перше питання плану необхідно передусім визначити поняття конституційного контролю, виявити його основні загальні риси. При цьому важливо розмежувати поняття «конституційна юстиція», «конституційна юрисдикція», «Конституційне судочинство» і «конституційний контроль». Необхідно також розкрити роль конституційної юстиції у розбудові та функціонуванні правової держави. Слід визначити статус Конституційного Суду України та його завдання, розкрити основні принципи його організації та діяльності.

У межах другого питання плану слід вказати структуру і склад Конституційного Суду, порядок його формування за чинним законодавством. Необхідно пояснити, чим зумовлений особливий порядок призначення суддів Конституційного Суду України та обрання його голови.

Розкриваючи третє питання плану, слід звернути увагу на функції та повноваження Конституційного Суду України. При цьому варто звернути увагу на те, що компетенція Конституційного Суду України визначена не тільки у ст. 150, але й у ст. 159 чинної Конституції України. Говорячи про конституційний нормоконтроль необхідно зазначити підстави визнання правових актів неконституційними. Необхідно також вказати суб'єктів права на звернення до Конституційного Суду України та види таких звернень.

Далі треба надати характеристику конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду, спираючись на положення глави 3 Закону України «Про Конституційний Суд України». Варто звернути увагу на перелік повноважень суддів Конституційного Суду України, порядок їх набуття і припинення, а також на гарантії їх діяльності.

Під час аналізу п'ятого питання необхідно ретельно розглянути форми звернення до органу конституційної юрисдикції. Слід дати поняття конституційної скарги, охарактеризувати порядок внесення конституційної скарги до Конституційного Суду України, а також її розгляд КСУ.

При висвітленні остатнього питання теми треба звернути увагу на те, що особливістю Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність у

ньому значної кількості процесуальних норм, покликаних якомога детальніше регламентувати конституційне судочинство. Водночас слід звернутись до Регламенту Конституційного Суду України, де чітко відображено особливості конституційного судочинства, його основні стадії. На завершення роботи слід перелічити види актів Конституційного Суду України, вказати порядок набуття ними чинності та особливості реалізації.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>
3. Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2000 р. № 15-рп/2000 (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України). Офіційний вісник України. 2000. № 51. Ст. 2226.
4. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
5. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.
6. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.
7. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.
8. Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид.. Х. : Право, 2011. 1128 с.
9. Органи державної влади України. за ред. В.Ф. Погорілка: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 592 с.
10. Селиванов А.А. Вопросы теории конституционного правосудия в Украине: актуальные вопросы современного развития конституционного правосудия: монография. К.: Логос, 2010. 272 с.
11. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.
12. Скомороха В.Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики: монографія. К.: МП Леся, 2007. 716 с.
13. Тесленко М.В. Судебный конституционный контроль в Украине: монография. К.: Ин-т госуд. и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, 2001. 344 с.

Додаткова:

1. Берченко Г., Ткаченко Є. Право на звернення з індивідуальною конституційною скаргою в Україні: теоретико-практичні аспекти. *Право*

України. 2018. С. 92-114.

2. Григор'єв В.А. Політико-правова природа Конституційного Суду в системі поділу влади. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 305- 310.

3. Євграфова Є. Акти Конституційного Суду України в системі національного законодавства. *Право України*. 2001. №10. С. 66-68.

4. Зубенко Г.В. Інститут конституційної скарги в Україні: питання запровадження. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2017. Сер. «Право». Вип. № 23. С.58–61.

5. Кириченко Ю. Конституційний Суд України як обов'язковий учасник процесу внесення змін до Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. №1. С. 76-80.

6. Конституційно-правові засади становлення української державності: монографія. за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодици. Х.: Право, 2003. 328 с.

7. Кукурудза Р. Межі обов'язковості актів Конституційного Суду України за колом осіб, у часі та просторі. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 4. С.49-52.

8. Недибалюк В. Д. Окремі аспекти незалежності Конституційного Суду України як гарантія реалізації Основного Закону. *Форум Права*. 2019. № 54(1). С. 52–59.

9. Пелих Н. Конституційний Суд – гарант конституційного ладу в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. №3. С. 37-39

10. Приходько Х.В. Конституційний юрисдикційний процес в Україні: динамічні та статуйні аспекти. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 2. С.13-22.

11. Селіванов А. Доктрина компетенції конституційного правосуддя в Україні: повнота і дієвість. *Право України*. 2013. № 12. С. 111-121.

12. Селіванов О. Ухвали Конституційного Суду України та їх юрисдикційне призначення. *Право України*. 2015. № 4. С. 157-163. Тимченко І. Конституційна юстиція в Україні – становлення і розвиток. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. Вип.2 (33) – 3 (34). С.272-287.

13. Тихий В. Основні повноваження Конституційного Суду України. *Вісник Академії правових наук України: Право*. 2003. Вип.2 (33) 3 (34). С.287-301.

14. Усеїнова Г.С. Деякі аспекти правотлумачної діяльності Конституційного Суду України. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2012. № 1028. Сер. «Право». Вип. № 12. С.117-120.

15. Шляхтун П., Колюх В. Конституційний Суд України як надпарламентський орган законодавчої влади. *Право України*. 2021. № 1. С. 215-228.

Тема № 19. Конституційне закріплення територіального устрою України

План:

1. Поняття територіального устрою держави. Україна як унітарна держава.
2. Принципи адміністративно-територіального устрою та види адміністративно-територіальних одиниць в Україні.
3. Конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим.
4. Особливості конституційно-правового статусу міст Києва і Севастополя у складі України.
5. Адміністративно-територіальна реформа в Україні.

Методичні вказівки:

Відповідь на перше питання теми має містити визначення форми державного (територіального) устрою. При цьому варто пам'ятати, що форма державного устрою характеризує політико-територіальну організацію державної влади, склад державної території, статус територіальних одиниць, форму їхніх правових відносин між собою та з державою в цілому, розподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади. Слід охарактеризувати основні елементи форми державного устрою: державно-територіальний, адміністративно-територіальний та національно-територіальний устрій. Варто навести ознаки України як унітарної держави.

При відповіді на друге питання теми необхідно визначити поняття та дослідити систему адміністративно-територіального устрою України. На основі ст. 132 Конституції України необхідно проаналізувати засади територіального устрою України.

Відповідь на третє питання теми слід розпочати з визначення територіальної автономії. Варто пам'ятати, що автономія являє собою форму децентралізації публічної влади з урахуванням географічних, історичних або ж національних особливостей тієї чи іншої території. Необхідно з'ясувати статус Автономної Республіки Крим та охарактеризувати риси АРК, які притаманні їй як адміністративно-територіальній автономії.

Розгляд четвертого питання теми вимагає аналізу відповідних положень Конституції України та Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ». Необхідно вказати, чим зумовлений спеціальний правовий статус міст Києва і Севастополя у складі України та в чому саме він проявляється.

Останнє, п'яте питання плану вимагає звернутися до матеріалів Конституційної Асамблеї та Конституційної комісії, в яких обговорювалися перспективи реформування територіальної організації влади в Україні.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Конституція Автономної Республіки Крим від 21 жовтня 1998 р., затв. Законом України від 23 грудня 1998 р. № 350-XIV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 5-6. Ст.43.

3. Закон України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» від 10 лютого 1998 р. № 90/98-ВР (із змін.) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/90/98-вр>.

4. Закон України «Про столицю України – місто-герой Київ» від 15 січня 1999 р. № 401-XIV (із змін.) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/401-14>

5. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова]. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.

6. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.

7. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.

8. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.

9. Кравченко В.В. Конституційне право України: навч. посіб. В.В. Кравченко. 6-те вид., випр. та доповн. К.: Атіка, 2009. 608 с.

10. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. – 368 с.

11. Конституційно-правові засади становлення української державності: монографія. за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Х.: Право, 2003. 328 с.

12. Конституція України: наук.-практ. коментар. редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.

Додаткова:

1. Батанов О.В. Конституційно-правові проблеми територіального устрою України: доктринальні та прикладні аспекти. *Право України*. 2014. № 9. С. 11-21.

2. Бондар М. Територія як конституційно-правова цінність: поєднання публічно-владних та приватно-особистісних засад. *Право України*. 2014. № 9. С. 22-32.

3. Воронов М.М. Політико-правові проблеми реформування територіального устрою України. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2009. № 841. Сер. «Право». Вип. № 8. –С. 34-37.

4. Голубєва Н.А. Особливості конституційно-правового статусу Ради Міністрів АР Крим. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 101-105. Колісник В.П. Ідея федералізації в Україні у контексті національно-етнічного чинника: історичний досвід та сучасні виклики. *Право України*. 2014. № 9. С. 53-63.

5. Копиленко О.Л. Автономна Республіка Крим: проблеми правового статусу. К.: Таксон, 2002. 342 с.

6. Кресіна І. Еволюція унітаризму в Україні: між консолідацією та консервацією. *Право України*. 2014. № 9. С. 45-52.

7. Магновський І.Й. Правові аспекти удосконалення обласного поділу в

Україні. *Бюлетень Мін-ства юстиції України*. 2009. № 4/5. С. 58-66.

8. Нудельман В. Як нам реформувати адміністративно-територіальний устрій. *Право України*. 2014. № 9. С. 107-115.

9. Приходько Х. Актуальні проблеми державного устрою України. *Право України*. 2014. № 9. С. 64-73.

10. Пухтинський М. Концептуальні, конституційні, політико-правові засади територіальної організації публічної влади. *Право України*. 2014. № 9. С. 88-93.

11. Федоренко В.Л. Система адміністративно-територіального устрою України: проблеми конституційної теорії та практики. *Право України*. 2014. № 9. С. 94-106.

Тема № 20. Конституційно-правові засади місцевого самоврядування в Україні

План:

1. Поняття та основні концепції місцевого самоврядування.
2. Принципи місцевого самоврядування в Україні.
3. Система місцевого самоврядування в Україні.
4. Конституційно-правовий статус органів і посадових осіб місцевого самоврядування в Україні.
5. Гарантії місцевого самоврядування в Україні.

Методичні вказівки:

Розкриваючи перше питання плану, слід мати на увазі, що місцеве самоврядування є складним, багатоаспектним явищем. Необхідно розкрити зміст місцевого самоврядування як однієї з основ конституційного ладу України, як форми народовладдя, форми децентралізації публічної влади та як самостійної підсистеми публічної влади, відмінної від державної. Серед основних концепцій місцевого самоврядування слід виокремити громадівську, державницьку та дуалістичну (концепцію муніципального дуалізму).

Принципи місцевого самоврядування доцільно розкривати на основі чинного Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». При цьому зміст кожен із названих принципів має бути розкритий через зміст муніципального законодавства та приклади з практики його реалізації.

Відповідь на четверте питання плану має складатися з двох частин: спочатку слід розкрити систему форм місцевого самоврядування, а вже потім – систему суб'єктів місцевого самоврядування. Особливу увагу доцільно приділити характеристиці правового статусу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування.

Завершальне, п'яте питання плану, стосується гарантій місцевого самоврядування в Україні, які виступають необхідною умовою найбільш повного і ефективного функціонування місцевого самоврядування, його становлення і розвитку. Необхідно дати визначення гарантій місцевого самоврядування, розкрити зміст загальних та спеціальних (юридичних)

гарантій місцевого самоврядування.

Рекомендована література:

Основна:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.) URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР (із змін.) URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
3. Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 р. № 2625-III (із змін.) URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.
4. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 р. № 2493-III (із змін.) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>
5. Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 р. № 93-IV (із змін.) URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>.
6. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
7. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: монографія К.: Юридична думка, 2010. 656 с.
8. Конституционное право Украины: учеб. пособ. М.Н. Воронов, А.В. Зубенко, Т.Е. Кагановская и др.; под ред. М.Н. Воронова]. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 404 с.
9. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Х., 2019. 484 с.
10. Конституційне право України : підручник. 10-е (ювілейне) видання: перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2020. 504 с.
11. Конституційне право України : підручник / Т.М. Слінько, Л.І. Летянянчин, Ф.В. Веніславський та ін. ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Х. : Право, 2020. 592 с.
12. Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.

Додаткова:

1. Альошина Н.М. Поняття й ознаки територіальної громади. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2012. № 21. С. 173–181.
2. Баймуратов М.О. Місцеве самоврядування в Україні: симбіоз локального, регіонального, національного та міжнародного факторів в контексті пошуку національної моделі. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2012. № 1028. Сер. «Право». Вип. № 12. С. 85-91.
3. Воронов М.М. Інститут старости у системі муніципального права України. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. Випуск 23. 2017. С. 50-53.

4. Воронов М.М. Форми локальної демократії: загальна характеристика і актуальні проблеми вдосконалення законодавства. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. Серія «Право». № 21. 2016. С. 36-40.
5. Воронов М.М. Принципи гласності, відкритості та прозорості на муніципальному рівні: теоретичний аспект та втілення в законодавстві України. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. Серія «Право». № 1151. 2015. С. 46-51.
6. Воронов М. М. Конституційні зміни у сфері децентралізації в Україні: чи потрібен досвід Франції? *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2020. № 29. 76-83.
7. Воронов М.М., Воронова І.В. Проблемні питання муніципального статутного процесу. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. Серія «Право». № 945. 2011. С.93-98.
8. Зозуля О.І. Питання конституційності об'єднання територіальних громад відповідно до перспективних планів формування їх територій. *Форум Права*. 2021. № 66(1). 6–14.
9. Кулакова Є.В. Щодо поняття та сутності територіальних громад. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту*. Сер. Право. 2014. Вип. 25. С. 44-48.
10. Місцеве самоврядування в Україні в умовах становлення правової держави: монографія. Х.: Одиссей, 2004. 392 с.
11. Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів: монографія. за ред. Ю. М. Тодики. Х.: Право, 2009. 540 с.
12. Савчин М. Реформування місцевого самоврядування в Україні у контексті соціетального конституціоналізму. *Право України*. 2014. № 9. С. 116-125.
13. Серьогіна С.Г. Напрямки вдосконалення конституційного регулювання системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні (доповідь комісії Конституційної Асамблеї з питань адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування). *Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності: бюлетень інформ.-аналіт. матеріалів*. 2012. № 6. С. 45-59 URL : http://www.nbu.gov.ua/sites/default/files/msd/bul_6.pdf.
14. Серьогіна С.Г. Удосконалення місцевого самоврядування в Україні в умовах демократизації та консолідації суспільства. *Право України*. 2014. № 4. С. 107-115.
15. Чернецька О.В. Конституційно-правовий статус депутатів місцевих рад за законодавством України: монографія. К.: ВД Скіф, КНТ, 2008. 144 с.
16. Шаповал В.М. Сутнісні характеристики місцевого самоврядування. *Право України*. 2002. № 3. С. 48-54.

4. Критерії оцінювання оформлення і змісту курсової роботи

<p>Не допущено до захисту</p>	<ul style="list-style-type: none"> - в курсовій роботі немає обов'язкових складових частин: плану, вступу, висновків, списку використаних джерел; - повністю не розкрито хоча б один з пунктів плану, передбачених методичними рекомендаціями; - зміст роботи не відповідає темі; - курсова робота носить компілятивний характер; - автор посилається на не чинне законодавство.
<p>Допущено до захисту</p>	<p>1-3 бали</p> <ul style="list-style-type: none"> - робота написана самостійно; - не визначено мету, завдання та предмет дослідження; - має місце певна невідповідність змісту роботи заявленій темі; - порушена логіка викладу матеріалу, питання плану розкриті не повністю; - є суттєві недоліки в оформленні курсової роботи. <p>4-7 балів</p> <ul style="list-style-type: none"> - робота написана самостійно; - не визначено мету, завдання та предмет дослідження; - досліджувана проблема в основному розкрита, але не відрізняється новизною, теоретичної глибиною і аргументованістю; - є несуттєві недоліки в оформленні курсової роботи. <p>8-10 балів</p> <ul style="list-style-type: none"> - робота написана самостійно; - одне питання плану розкрито в недостатньому обсязі; - в роботі не повністю використані необхідні для розкриття теми наукова література, нормативні документи; - є несуттєві недоліки в оформленні курсової роботи.

Додаток 1

Харківський національний університет імені
В.Н.Каразіна
Юридичний факультет
Кафедра конституційного і муніципального права

КУРСОВА РОБОТА з навчальної дисципліни **Конституційне право України**

на тему: **Конституція - Основний Закон суспільства і держави**

Студента(ки) 2 курсу групи ЮП-
спеціальності 081 – право
Василенко Олега Петровича

Керівник: к.ю.н., доцент Ю. В. Градова